

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Факультет дошкільної педагогіки та психології
Кафедра теорії та методики дошкільної освіти

Кваліфікаційна робота магістра

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ
ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Виконала: здобувач
освітнього ступеня магістра
заочної форми навчання
ОПП «Дошкільна освіта. Практична
психологія в закладах дошкільної
освіти»
спеціальності: 012 Дошкільна освіта
Тарасова Олена Юріївна

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Попова Ірина Іванівна

Одеса – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	8
1.1. Поняття й сутність формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку	8
1.2. Зміст та особливості формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку	14
1.3. Використання ігрових технологій у формуванні екологічної свідомості у дітей передшкільного віку	21
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	30
2.1. Визначення й характеристика рівнів сформованості екологічної свідомості у дітей перед шкільного віку на констатувальному етапі експерименту	30
2.2. Апробація експериментального комплексу ігор з формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку на формувальному етапі експерименту	40
2.3. Результати контрольного експерименту з формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку засобами ігрових технологій	50
Висновки до розділу 2	52
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	64

ВСТУП

Актуальність дослідження. Значущість екологічної освіти та виховання дітей дошкільного віку обумовлює використання основних потреб сучасного суспільства, яке стикається з низкою екологічних проблем, що впливає на якість життя та здоров'я людини.

Формування екологічної свідомості дітей з раннього віку є невід'ємною складною гармонійного розвитку особистості, що сприяє усвідомленню важливості дбайливого ставлення до природи та відповідної поведінки у взаємодії з довкіллям. Період дошкільного дитинства є ключовим етапом у становленні світоглядних орієнтацій людини. Саме в цей час закладаються фундаментальні знання, розвиваються моральні переконання та формування ставлення до природи як до цінності, що потребує збереження та захисту. У зв'язку з цим ознайомлення дітей з природним світом та виховання усвідомленої екологічної поведінки є основними аспектами освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

Основним видом діяльності дітей дошкільного віку є гра, що впливає на особливості розвитку психічних процесів та соціальних навичок дітей раннього та дошкільного віку. Під час гри діти не лише отримують нову інформацію, але й засвоюють моральні норми та цінності, розвивають здатність до співпереживання та усвідомлення взаємозв'язку між собою і довкіллям. Сама ігрова діяльність сприяє активному пізнанню світу, поглибленню знань про природу та формування відповідного ставлення до неї. Таким чином, використання гри для екологічного виховання може значно підвищити рівень екологічної свідомості дітей дошкільного віку.

Разом з тим, для ефективного використання ігрової діяльності у формуванні екологічної свідомості дітей передшкільного віку необхідно створити відповідні організаційно-педагогічні умови. Наукові дослідження з цієї тематики недостатньо висвітлюють усі аспекти застосування гри в цьому контексті, що вказує на актуальність подальших наукових розвідок у даному напрямку.

На важливість екологічного виховання дітей дошкільного віку наголошено в ключових нормативних документах, які регламентують систему дошкільної освіти в Україні. Також питання екологічної освіти висвітлено в Базовому компоненті дошкільної освіти України [3], Законі України «Про дошкільну освіту» [21], а також у концептуальних програмах «Українське дошкілля» [52], «Впевнений старт» [42], «Я у світі» [62]. У цих документах сформульовано основні принципи екологічного виховання та визначено напрямки його реалізації. На основі цього вихователі закладів дошкільної освіти використовують широкий спектр методичних прийомів, інтерактивних технологій та ігрових форм роботи, що сприяють ефективності формування екологічної свідомості дітей.

Концепція екологічної освіти України наголошує на важливості формування у дітей дошкільного віку морально-ціннісних орієнтацій, що сприяють розумінню взаємозв'язку між людиною і природою, усвідомленню необхідності дбайливого ставлення до довкілля та відповідного використання природних ресурсів [26]. Феномен екологічної свідомості та особливості її формування стали предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значний внесок у розробку цієї проблематики зробили такі дослідники, як О. Колонькова [24], О.В. Максимова [32], В. Маршицька [37], Г. Пустовіт [60]. Вони висвітлювали питання екологічної освіти дітей та механізми її впровадження в дошкільних закладах. Окремі аспекти структури та змісту екологічної свідомості, а також рекомендації щодо її формування у різні вікові періоди представлено в працях О. Пруцакової [60] та Л. Руденко [60].

Проблему забезпечення організаційно-педагогічних умов екологічного виховання дітей дошкільного віку досліджували Н. Рижова [00], В. Гузь [54] та ін.

Ігрові форми роботи, які використовуються для ознайомлення дітей дошкільного віку з природним середовищем, розглядалися в роботах О. Білан [5], Н. Лисенко [30], Ю. Олійник [40], З. Плохій [46] та ін.

Беручи до уваги недостатню розробленість цієї проблеми як у теоретичному, так і в практичному аспектах, а також її соціальну значущість і актуальність для освітнього процесу в дошкільних закладах, нами було обрано тему дослідження: «Використання ігрових технологій у формуванні екологічної свідомості дітей передшкільного віку».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: кваліфікаційну магістерську роботу виконано в межах наукової теми кафедри теорії та методики дошкільної освіти «Освітні технології у професійній підготовці фахівців закладів дошкільної освіти у сучасному освітньому просторі» (номер державної реєстрації 0124U000210), що входить до тематичного плану Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Мета: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання ігрових технологій у формуванні екологічної свідомості у дітей передшкільного віку.

Відповідно до мети нами визначено **завдання дослідження:**

1. Вивчити та проаналізувати наукову літературу з проблеми формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку засобами ігрових технологій, розкрити поняття «екологічне виховання», «екологічні знання», «екологічна свідомість», «еколого-доцільна поведінка», «ігрові технології».
2. Розкрити зміст та особливості формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку.
3. Теоретично обґрунтувати використання ігрових технологій як ефективного засобу формування екологічної свідомості дітей передшкільного віку.
4. Розробити та експериментально апробувати комплекс ігор, спрямованих на формування екологічної свідомості дітей передшкільного віку.

5. Визначити вплив використання ігрових технологій на формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку.

Об'єкт дослідження: процес формування екологічної свідомості дітей передшкільного віку

Предмет дослідження: ігрові технології як засіб формування екологічної свідомості дітей передшкільного віку.

Для досягнення поставлених завдань було використано наступні **методи дослідження:** теоретичні - вивчення, аналіз та синтез наукових джерел з проблеми формування екологічної свідомості дітей передшкільного віку. індуктивний і дедуктивний методи, порівняння та узагальнення; **емпіричні** - аналіз педагогічного досвіду, організація та проведення педагогічного експерименту, педагогічне спостереження; **статистичні** – кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Експериментальна база: Експериментальне дослідження проводилося на базі Одеського закладу дошкільної освіти №80 Одеської міської ради. В експерименті брали участь 40 дітей передшкільного віку. 20 дітей у контрольній групі та 20 дітей у експериментальній групі.

Практична значущість дослідження полягає у комплексній діагностиці рівня екологічної свідомості дітей передшкільного віку, що дозволило виявити проблеми, які виникли в процесі її формування, та знайти ефективні шляхи їх подолання. Розроблено та експериментально перевірено комплекс різноманітних ігор, що сприяють формуванню екологічної свідомості у дітей передшкільного віку і які можуть бути використані вихователями в практичній діяльності.

Апробація результатів дослідження: результати дослідження було представлено на 3-й Міжнародній науково-практичній конференції «Scientific Exploration: Bridging Theory and Practice» (24–26 березня 2025 р.) м. Берлін, Німеччина та на 2-ій Всеукраїнській науково-практичній конференції для науковців, педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, аспірантів, молодих учених «Сучасні освітні технології у підготовці майбутніх фахівців

дошкільної освіти» (24 жовтня 2025 р.), м. Одеса, Україна. За результатами участі у конференціях опубліковано дві наукові статті.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: робота має логічну та послідовну структуру, що включає вступ, два основних розділи, висновки до кожного з них, загальні підсумки, список використаних джерел, який налічує 64 позицій, а також додатки. Загальний обсяг дослідження становить 68 сторінок друкованого тексту, з яких 53 сторінок основний текстовий матеріал.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Поняття й сутність формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку

Оскільки були введені нові освітні стандарти, останнім часом у педагогічних колах багато говорять про поняття «екологічна свідомість». Експерти як з країни, так і з-за кордону мають різні думки щодо значення цього поняття.

Це слово походить від латинського слова «competens», що означає «належний» або «здатний», з акцентом на авторитет і обізнаність [58, с. 282]. Українські словники вказують, що це означає людину, яка є кваліфікованою, обізнаною і має відповідні повноваження в певній галузі [36, с. 99].

В. Подоляк визначає «екологічну свідомість» як внутрішньо обумовлену здатність особи, що розвивається через засвоєння академічних знань і практичного суспільного досвіду [47, с. 78]. М. Славова стверджує, що це цілісний атрибут особистості, який проявляється як готовність і здатність діяти на основі знань і соціального досвіду, спрямованих на самостійну, успішну діяльність [56, с. 39].

Українські вчені О. Дубасенюк і Н. Сидорчук визначають екологічну свідомість як здатність орієнтуватися в складних ситуаціях у різних сферах життя, що ґрунтується на знаннях, освітньому досвіді та системі цінностей [18; 57].

Британський вчений Д. Рушен надає прикладну перспективу цього поняття, характеризуючи його як необхідну здатність до ефективного виконання цілеспрямованих дій у конкретній сфері, що охоплює спеціалізовані знання, когнітивні стратегії та свідомий підхід до результатів [64, с. 15].

Міжнародна програма «DeSeCo», яка існує з 1997 року, розглядає екологічну свідомість як сукупність можливостей для людей задовольняти свої потреби та виконувати свої соціальні обов'язки. Ця сукупність включає когнітивні установки, практичні навички, цінності, емоції, поведінкові та структурні компоненти, знання та здібності, що беруть участь у дії [64, с. 8].

Документи Міжнародної ради стандартів навчання, діяльності та інструктажу (IBSTPI) підкреслюють, що екологічна свідомість означає наявність відповідних знань, навичок та установок, необхідних для якісного виконання завдань відповідно до професійних стандартів [63, с. 144].

Європейські підходи наголошують на вихованні основних та предметних компонентів свідомості, що відповідають сучасним викликам освітніх процесів. Цей тип освіти впливає на загальний рівень свідомості людей, що включає їхні знання, навички, практичний досвід та моделі поведінки. В екологічному аспекті він спрямовує дитину на набуття навичок сталого розвитку та екологічної відповідальності [34, с. 330].

Сучасна мета української педагогіки полягає у створенні умов, сприятливих для розвитку екологічної свідомості у дітей, які мають усвідомлене розуміння природи, моральних принципів та цінностей і здатні робити екологічно відповідальний вибір.

На думку С. Левків, екологічна свідомість – це унікальний набір знань і навичок, який допомагає людям розуміти екологічні проблеми та працювати над їх вирішенням, заохочувати екологічно дружні способи життя та самім жити за цими стандартами [29, с. 67].

Дошкільний вік є найважливішим періодом для навчання дітей основним екологічним поняттям, які допоможуть їм сформувати дбайливе ставлення до навколишнього середовища.

У старшому дошкільному віці діти проходять дуже важливий етап, коли вони вчаться усвідомлювати своє оточення та відповідально ставитися до природи. На цьому етапі, як вважає Н. Лисенко, формується етична та моральна основа екологічної культури, яка вважається фундаментальним

аспектом екологічної свідомості. Дослідники стверджують, що на цьому етапі розвитку освітні ініціативи повинні бути спрямовані на формування екологічного світогляду дитини [31, с. 39].

У цей період, як стверджує Л. Дмитренко, діти починають вчитися новим способам поводження зі своїми емоціями та поведінкою, які допоможуть їм правильно взаємодіяти з природою. Зокрема, дитина розвиває послідовну систему мотивів і цінностей, формулює моральні та етичні норми взаємодії з навколишнім середовищем і відчуває розширення соціальних потреб. Одночасно розвиваються аспекти рефлексії та саморефлексії: дитина починає розуміти свої емоційні стани і набуває здатності регулювати свої дії [16].

Існує кілька різних підходів до розуміння екологічної свідомості: системний, свідомий та аксіологічний.

Системний підхід розглядає екологічну свідомість як комплексну мережу взаємодій між дитиною та навколишнім середовищем, що охоплює когнітивні, практичні та особистісні елементи. Цей метод дозволяє розглядати екологічну свідомість як частину психічного розвитку дитини, що складається з багатьох рівнів.

Свідомий підхід підкреслює, що усвідомлення навколишнього середовища – це здатність дитини використовувати те, що вона дізналася про навколишнє середовище, свої навички та власний досвід у реальних життєвих ситуаціях. Він допомагає встановити критерії оцінки розвитку екологічної свідомості, створити відповідне освітнє середовище, координувати практичні заходи на природі та перетворити зовнішні екологічні знання на внутрішні, особистісно значущі погляди, що впливають на поведінку, орієнтовану на збереження навколишнього середовища.

Аксіологічний підхід розглядає екологічну свідомість як сукупність цінностей, що формують взаємодію дитини з природою. Основою для розуміння цього підходу є те, що екологічна свідомість формується не лише через знання чи навички, а й через цінності. Основна мета полягає у

визначенні основних екологічних цінностей для дітей передшкільного віку та сприянні формуванню ціннісно-зорієнтованого погляду на природу.

Значний науковий інтерес до цього питання виникає з того факту, що різні підходи, сформовані педагогічними традиціями та часовими контекстами, дають різні визначення поняття екологічної свідомості. Як наслідок, існує кілька інтерпретацій цього поняття, кожна з яких підкреслює окремі, але взаємопов'язані аспекти екологічного розвитку дітей.

У сучасних наукових дискусіях термін «екологічна свідомість» має особливе значення, оскільки він включає не тільки сукупність знань, навичок і досвіду, а й здатність людини відповідально та ефективно взаємодіяти з природним середовищем[9, с. 7].

Аналіз різноманітних визначень, запропонованих О. Колонковою, В. Маршицькою, О. Пруцаковою та іншими вченими, виявляє спільні семантичні акценти. Більшість авторів розглядають екологічну свідомість як складне поняття, що охоплює набуття екологічних знань, здатність приймати обґрунтовані рішення щодо охорони природи та наявність ціннісних орієнтацій, пов'язаних з використанням природних ресурсів[24; 37; 53].

Деякі автори підкреслюють, що екологічна свідомість проявляється у відповідальних діях (О. Колонькова), готовності діяти в ситуації з урахуванням екологічних факторів (В. Маршицька), приналежності до екологічної культури (О. Пруцакова) або поєднанні когнітивних, мотиваційних та нормативних аспектів (С. Шмалей). Натомість деякі дослідники наголошують на синергетичній інтеграції емоційних та ціннісних переживань, мотиваційних елементів та усвідомленні наслідків індивідуальних дій (І. Коновальчук, О. Максимова)[25; 33].

Підсумовуючи, зазначимо, що запропоновані визначення вказують на те, що екологічна свідомість є складною, багатовимірною системою, яка охоплює поєднання знань, умінь, практичного досвіду, цінностей та здатності дитини до рефлексії в екологічному контексті. Цей термін охоплює як когнітивний вимір екологічної освіти, так і свідомі поведінкові практики,

розроблені відповідно до моральних та етичних принципів, що регулюють взаємодію з природою.

У контексті широкого узагальнення наукової методології визначення «екологічної свідомості», заснованих на переважаючих семантичних темах, що зустрічаються в різних джерелах, можна дати узагальнене тлумачення цього поняття. Екологічна свідомість розуміється як багатогранна система, що охоплює набуті знання, розвинені навички та компетенції, сформовані цінності, емоційні та мотиваційні нахили, а також рефлексивну готовність особи приймати відповідальні рішення щодо поведінки, спрямованої на збереження навколишнього середовища.

Якщо розглянути це явище більш детально, як Т. Поніманська, то у зв'язку з дошкільним віком можна сказати, що це здатність дитини адаптуватися до реалій взаємодії з навколишнім середовищем на основі власного життєвого досвіду та уявлень. Це включає усвідомлення природи, реалізацію власних мотиваційних імпульсів та активну участь у природо-орієнтованих заходах. Таке тлумачення є всеосяжним і визначає важливий показник у розвитку свідомого екологічного світогляду, який починається в дошкільному віці[50, с. 138].

Складна структура екологічної свідомості пояснюється включенням п'яти взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, ціннісного, мотиваційного, емоційно-вольового та поведінково-активного. Кожен з них має свою роль, але разом вони складають повну картину орієнтації дитини на природу.

Когнітивний компонент охоплює основні знання про властивості живих і неживих об'єктів, риси та поведінку тварин, класифікацію рослин, значення флори і фауни в екосистемі та вплив кліматичних змінних. Мотиваційний блок показує, що дитина хоче робити те, що допомагає захищати навколишнє середовище, і цікавиться природою. Емоційно-вольовий компонент включає різноманітні позитивні емоційні реакції, такі як здивування або захоплення, а також такі риси, як незалежність та

ініціативність. Ціннісний компонент включає моральні, екологічні, гуманістичні, соціально-природні та естетичні установки. Поведінковий та активний компонент передбачає практичні дії, такі як розумне використання ресурсів та дотримання правил чистоти та гігієни в природному середовищі.

Неможливо мати глибоке ціннісне ставлення до природи, якщо не знати багато про природні речі. Екологічна грамотність базується на розумінні взаємозв'язків у природі. Це додає практичних навичок та емоційної залученості до знань. Екологічна свідомість є прагматичною, оскільки передбачає здатність людини перетворювати своє внутрішнє ставлення до природи на конкретні дії.

Відповідно до національної Концепції екологічної освіти та чинних вимог Державного стандарту дошкільної освіти, вчені А. Богуш[6, с. 163] та О. Максимова [33] визначили основні семантичні напрями, що формують зміст екологічної освітньої діяльності для дітей дошкільного віку. Вони конкретно виділяють чотири фундаментальні компоненти, що забезпечують цілісність підходу до екологічного розвитку особистості.

По-перше, це те, як діти засвоюють основні уявлення про взаємозв'язок між людьми, суспільством і навколишнім середовищем. Ці уявлення є узагальненням філософських, етичних, правових і технічних правил, адаптованих до рівня розуміння дитини. Вони є основою для формування екологічного світогляду. По-друге, діти повинні дізнатися, що можна і що не можна робити в природі, або що є корисним для навколишнього середовища, а що ні. Третім ключовим елементом є розвиток емоційної та ціннісної складової. Сюди входить широкий спектр моральних установок, почуттів, мотивацій та переконань, які допомагають дитині зрозуміти, як вона ставиться до природного світу. Нарешті, четвертим вектором є практична взаємодія з природним середовищем, що включає як прямі дії, так і творчі, експериментальні форми діяльності, які сприяють набуттю реального досвіду в екологічному контексті [10].

Отже, свідоме ставлення до природи, яке вважається фундаментальним аспектом повноцінного життя в суспільстві, культивується не випадково, а завдяки цілеспрямованим освітнім зусиллям. Екологічна свідомість – це не лише особиста риса, а й важлива моральна та соціальна категорія, яка набуває все більшого значення в міру погіршення екологічних проблем.

Для дітей дошкільного віку екологічна свідомість означає здатність використовувати набуті знання, навички та власний досвід для пошуку екологічно безпечних рішень повсякденних проблем. Це передбачає здатність спостерігати та оцінювати екологічні фактори у повсякденній діяльності та брати на себе відповідальність за свою поведінку в навколишньому середовищі.

Отже, екологічна свідомість є системним явищем, що складається з когнітивних, емоційно-вольових, ціннісних та поведінкових складових, які взаємодіють між собою і виявляються у реальній екологічно дружній поведінці. Навчання цій системі в дитинстві створює основу для усвідомлення того, як ви взаємодієте з природою в дорослому віці, що допомагає людям і навколишньому середовищу жити в гармонії.

1.2. Зміст та особливості формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку

Розвиток екологічної свідомості у дітей передшкільного віку є на сьогоднішній день одним із основних напрямків наукових досліджень як в Україні, так і в інших країнах світу. У національній науковій традиції переважає вивчення загальних закономірностей цього процесу, зокрема механізмів, за допомогою яких емоційні та сенсорні переживання дитини формують її сприйняття природи.

Іноземні вчені, навпаки, переважно цікавляться змістом екологічної свідомості. Вони досліджують, наскільки вона відповідає сучасним науковим

парадигмам і наскільки добре виявляє неправильні або не зовсім правильні уявлення про природу серед учнів та вихователів [17; 22; 41; 56].

З розвитком дитячого розуму змінюється їхнє бачення навколишнього світу. З віком для дітей дошкільного віку природа починає відігравати велику роль у їхніх інтересах і досвіді. Хоча їхні почуття щодо неї все ще є неорганізованими та розрізненими, саме в цей час закладається основа для емоційного зв'язку з природним світом. Цей етап характеризується зміною погляду на природу, переходом від суто утилітарного бачення до особистого, заснованого на визнанні суб'єктивності природних об'єктів. Дитина починає бачити природу не лише як місце для ігор, а як партнера у своїх взаємодіях і виявляє співчуття до тварин і рослин.

Одночасно, в процесі соціалізації, діти передшкільного віку поступово виходять за межі егоцентричних обмежень сприйняття і набувають здатності розрізняти внутрішні переживання і зовнішнє середовище. Здатність розрізняти людську і природну сфери розвивається, поступово формуючи значну повагу до природи як до самостійної цінності. У контексті цих перетворень виникає явище, відоме як «суб'єктивне ставлення», при якому дитина сприймає тварин або природні об'єкти як значущі сутності в своєму соціальному середовищі. Кілька досліджень продемонстрували, що діти цього віку можуть включити природу до свого кола «значущих інших» поряд із членами сім'ї [11].

Одночасно, у пізніші дошкільні роки, відбувається помітний перехід від утилітарного, споживчого погляду на природу до прагнення її зрозуміти. Діти починають запитувати не тільки «для чого» потрібні природні речі, але й ставити глибші питання, наприклад «чому» відбувається певна подія або виникають певні відносини. Ця зміна в когнітивній модальності свідчить про те, що людина переходить на новий рівень усвідомлення навколишнього середовища. Зростаюче значення освітніх заходів у житті дитини, поєднане з її прагненням до нових знань і застосування нових навичок, зокрема читання, сприяє можливостям самостійного дослідження природи.

Однак спостереження А. Аніщенко та В. Дзюби показує, що в цьому віці інтерес до емоційно заряджених знань залишається переважним, тоді як поведінковий аспект поступово набуває все більшого значення. Бажання мати свійську тварину часто походить від прагнення зв'язатися з живим світом, але це бажання не завжди підкріплене відповідальністю. На цьому етапі можна також навчитися робити реальні кроки для захисту природи. Важливо, щоб такі дії все більше ґрунтувалися не лише на вимогах дорослих, а й на внутрішніх переконаннях дитини, про що свідчить її поведінка в природному середовищі [1].

На думку В. Ільєнко, діти передшкільного віку особливо цікавляться речами, які змінюються, рухаються або видають звуки. Динамічні об'єкти викликають глибоку емоційну реакцію, покращуючи їх сприйняття та запам'ятовування. Водночас сприйняття не зосереджується на важливих рисах, а на тих, які легко помітити, таких як яскравість, форма та розмір. Це часто призводить до поверхневого розпізнавання та називання [22].

З огляду на ці сприйняті риси, екологічна освіта в дитячому садку повинна включати різні способи взаємодії з природою, такі як спостереження, експерименти, постановка питань та узагальнення сенсорних образів. Вчені підкреслюють, що дошкільна екологічна освіта повинна створювати можливості для емоційних та ціннісних зв'язків з природою; цей комплексний підхід становить цілісну структуру екологічних концепцій.

Водночас педагогічна практика показує, що самі по собі емоційні враження не сприяють глибокому розумінню; активна участь дітей у навчальному процесі є надзвичайно важливою. Отже, педагог Л. Сухар стверджував, що когнітивні концепції щодо природи розвиваються виключно через систематичне, тривале спостереження, доповнене творчими та інтелектуальними видами діяльності, такими як розповідання історій [19, с. 89].

Світова наукова спільнота стверджує, що діти набувають екологічних концепцій з дошкільного віку не тільки через формальну освіту, а й через

взаємодію з сімейним та соціальним оточенням. Чим раніше розпочнеться науково обґрунтований процес виховання екологічної свідомості, тим менше буде помилкових уявлень і тим більше з'явиться відповідних моделей екологічної поведінки [1; 8; 20; 27].

Українські дослідження зосереджуються на початкових етапах освіти, зокрема в дошкільному віці, коли діти виявляють підвищену чутливість до свого оточення. Це створює сприятливі умови для формування відповідального ставлення та самосвідомої екологічної поведінки [11; 51].

Тому в закладах дошкільної освіти використовують програму «Впевнений старт» для дітей дошкільного віку, яка базується на формуванні особистості, гармонійно поєднаної з природними закономірностями. Освітня програма для старших дошкільнят має розділ під назвою «У світі природи», який навчає дітей про природний світ, живі істоти та їх взаємодію між собою. Вона також підкреслює важливість поважного ставлення до навколишнього середовища [42].

У програмі «Українське дошкілля» діти вивчають екологію, роблячи такі речі, як виготовлення предметів із залишків матеріалів, продовження терміну їхньої експлуатації та розумне використання ресурсів, таких як їжа, папір та енергія. Це дозволяє дітям змалку вчитися бути екологічно свідомими, економити гроші та бути відповідальними [52].

О. Половіна та Л. Геращенко особливо підкреслюють, що розуміння відмінностей між живими та неживими об'єктами є важливим кроком у формуванні екологічної свідомості. Педагогічне наслідування, поширене на цьому етапі розвитку, є ефективним механізмом для демонстрації екологічно відповідальної поведінки; діти більш схильні переймати такі моделі, коли бачать, як дорослі їх застосовують [48].

Екологічні поняття, на думку Н. Рижової, є фундаментальною складовою розвитку екологічної свідомості. Це унікальний тип знань, який розвивається з перших взаємодій дитини з навколишнім середовищем. В результаті до початку навчання в школі діти вже сформували певні уявлення

про природу та ментальні моделі. Ці уявлення та моделі згодом стануть основою для розвитку їхньої екологічної свідомості [54, с. 78].

Дослідники Н. Ошуркевича Т. Певічинасходяться на думці, що розвиток екологічних концепцій у дітей передшкільного віку впливає з їх безпосередньої взаємодії з навколишнім середовищем. Водночас підкреслюється, що ці концепції різняться за глибиною, часто виявляючи фрагментарність, наївність або надмірну спрощеність, і містять компоненти, що суперечать науковому погляду на реальність. Це вимагає їх подальшого виправлення, поглиблення та систематизації [43; 45].

Розвиток уявлень дітей про природу в цьому віці відбувається поступово; спочатку їхнє розуміння взаємовідносин між людиною і навколишнім середовищем є досить обмеженим. З віком їхні уявлення стають більш складними, їхній зміст поглиблюється, а структура вдосконалюється. Це відбувається завдяки зростанню їхніх інтелектуальних здібностей та розширенню когнітивного досвіду. Розвивається більш комплексне розуміння навколишнього середовища, що характеризується вдосконаленням як кількісних, так і якісних аспектів [44].

Розуміння навколишнього середовища дітей дошкільного віку складається з трьох частин: їхні уявлення про природу, їхні уявлення про людей та їхні уявлення про те, як люди взаємодіють з природою. Глибина та цілісність екологічного світогляду визначаються рівнем розвитку цих категорій та наявністю або відсутністю альтернативних або помилкових концепцій.

Н. Гавриш вважає, що інтелектуальний розвиток є основним фактором, що впливає на формування цих уявлень. Діти, які вміють мислити причинно-наслідково та встановлювати складні логічні зв'язки, зазвичай краще розуміють навколишнє середовище. І навпаки, особи, когнітивні здібності яких схильні до візуально-образного сприйняття, часто мають поверхневий рівень розуміння [14].

Водночас специфіка екологічних понять вимагає індивідуальних методів формування. К. Крутій наголошує на важливості визнання знань і понять, якими володіє дитина з життєвого досвіду, з подальшою переоцінкою через вплив наукових поглядів і критичне порівняння з попередніми знаннями [28].

Н. Бібік та Н. Коваль стверджують, що вдосконалення навичок спостереження та захоплення природою сприяє формуванню стійкої екологічної уяви. У цьому контексті ефективними є інтерактивні методи, такі як ознайомлення з ілюстрованою літературою, відвідування зоопарків та екскурсії на природу [2, с. 45].

Н. Рижова стверджує, що екологічна свідомість є фундаментальним етапом свідомого взаємодії дитини з природою. Вона включає почуття, мислення, готовність до дії та здатність використовувати свої знання в реальному житті. Суть цієї готовності пов'язана з глибоким інтересом, емпатією та альтруїстичними нахилами, що свідчить про розвиток екологічної свідомості [54, с. 113].

У працях Г. Бєленької та Т. Науменко розглядається ідея, що інтерес слугує імпульсом для набуття знань про екологічну сферу. Інтерес спонукає дітей мислити та діяти відповідно до своїх цінностей, а також формує їхнє ставлення до природи. Екологічний інтерес є як рушійною силою, так і результатом екологічної освіти, що означає завершення одного етапу та сприяє подальшому духовному розвитку [4, с. 9].

Когнітивний інтерес до природного світу, що розвивається у дітей передшкільного віку, охоплює широкий спектр проявів, від захоплення явищами живої та неживої природи до прагнення здобувати подальші знання через літературу, мистецтво або безпосередню взаємодію з природним середовищем. Емоційна привабливість світу тварин є особливо сильною в цьому віці і є найпоширенішим типом інтересу до природи. Однак важливо зазначити, що такий інтерес є здебільшого нестабільним, ситуативним і

потребує цілеспрямованого педагогічного впливу, щоб розвиватися і залишатися стабільним.

На цьому етапі завдання педагогіки на думку О. Дубасенюк полягає в тому, щоб дати дітям більше речей, на які вони можуть звернути увагу, показуючи їм більше речей у природному світі, які можуть їх зацікавити. Деякі хороші способи зробити це – організувати екологічні прогулянки та поїздки, дізнатися про дивні природні явища, робити речі, пов'язані з турботою про природу, читати книги та дивитися відео про науку [18].

Аналіз наукових поглядів щодо формування екологічної культури та екологічно відповідальної поведінки підтверджує внутрішній зв'язок між еволюцією екологічної свідомості та вищезазначеними явищами. Екологічна культура, як комплексне поняття, поєднує знання, етичні стандарти, стереотипи та інстинктивні уявлення про належний спосіб взаємодії з природним середовищем. Вона базується на здатності людини пов'язувати власні потреби з ритмами природи, розуміючи свою роль в екосистемі та обов'язок її захищати [1; 51].

Екологічна життєдіяльність є одним з найважливіших способів прояву екологічної культури. Це коли людина безпосередньо бере участь у діяльності, що відповідає правилам гармонійного співіснування з природою. Для дітей передшкільного віку такі заходи повинні бути зосереджені на навколишньому середовищі, де об'єктами взаємодії можуть бути як представники живої природи (включаючи людей), так і елементи неживого середовища. Ці об'єкти повинні бути близькими дитині за змістом і легкодоступними для когнітивного та емоційного залучення [4, с. 56].

Отже, у передшкільному віці сприйняття дітьми природного світу стає набагато складнішим. Діти здебільшого бачать речі з власного погляду, який ґрунтується на різниці між «людським» і «нелюдським». Але коли діти наближаються до шкільного віку, вони починають бачити речі по-новому: функціональне сприйняття, де вони бачать природні об'єкти з погляду рівності або нерівності, важливості або неважливості.

1.3. Використання ігрових технологій у формуванні екологічної свідомості у дітей передшкільного віку

На кожному етапі психофізичного розвитку дитини вирішальне значення має основний вид діяльності, який відповідає її віковим особливостям. У ранньому дитинстві, приблизно у віці від трьох до семи років, гра є основним видом діяльності, що значно сприяє набуттю знань про світ і розвитку соціально прийнятної поведінки. Це неодноразово підкреслювали класичні педагоги. Н. Гавриш стверджує, що гра є не лише джерелом розваги, а й потужним освітнім інструментом, що сприяє розвитку інтересу до вивчення живої та неживої природи [14].

К. Ушинський розглядав гру як універсальний освітній інструмент, розроблений людською цивілізацією, що втілює глибинні потреби людської природи [23, с. 8]. Г. Тарасенко, у свою чергу, визначила гру як цінний методологічний ресурс, який потрібно навмисно наповнювати когнітивним змістом. Вона підкреслила, як важливо створювати ігрові ситуації, в яких освітні елементи були б чіткими, оскільки це допомогло б дітям вивчати нові речі [41, с. 35].

Г. Сорока, досліджуючи нюанси розвитку дитини, зазначав, що в дошкільному віці діти прагнуть зрозуміти свій досвід, імітуючи оточення через гру, без постійної допомоги дорослих [59, с. 24]. Отже, ігрова діяльність втілює соціальні норми та моделі поведінки, сприяючи непрямому засвоєнню дитиною ціннісної інформації, тим самим допомагаючи розвитку її моральних, емоційних та когнітивних структур [7].

У сфері екологічної освіти гра служить тонким і непомітним методом залучення дітей до розуміння принципів взаємодії з природою, тим самим сприяючи зміцненню відповідних моделей поведінки, зміні мотиваційних установок і розвитку емоційного інтелекту. Діти не тільки імітують те, що бачать під час гри, але й активно шукають способи вирішення різних проблем, що допомагає їм навчитися справлятися з новими ситуаціями [7].

Ігровий процес сповнений позитивних емоцій, дарує відчуття задоволення та стимулює емоційну та сенсорну частини мозку, що є дуже важливим для розвитку екологічної свідомості. Гра допомагає дітям зрозуміти, що природа – це цінна річ, до якої потрібно ставитися з повагою. Використовуючи гру для навчання, вихователі повинні зосередитися на створенні ситуацій, які змушують дітей відчувати емоційну залученість, допомагають їм зрозуміти, як пов'язані між собою речі в природі, дають їм привід хотіти захищати навколишнє середовище і змушують їх брати участь у захисті навколишнього середовища і не робити нічого, що шкодить йому.

Вважається, що старший дошкільний вік є дуже важливим періодом для навчання дітей про навколишнє середовище, і саме в цей час гра є для них найважливішою справою. У педагогічному процесі гра служить не тільки джерелом розваги, але й важливим методом структурування когнітивної діяльності. Вона дозволяє природним чином інтегрувати емоційні переживання з когнітивними функціями, сприяючи стійкому інтересу до природного середовища та інтерналізації норм поведінки в екосистемі.

Ігрова форма навчання має кілька важливих складових. Перша – це ігрова модель. Вона визначає загальні правила, тип і характер гри. Друга – це правила організації навчання, які визначають, що діти можуть і не можуть робити в грі. Третя – це тип когнітивної діяльності, наприклад, наскільки дитина замислюється над речами, наскільки добре вона вміє аналізувати, синтезувати та узагальнювати.

Вихователь може підтримувати інтерес дітей до природи та навчати їх у веселій формі, створюючи спеціальні екологічні ігри. Діти дошкільного віку, граючись, дізнаються про навколишній світ, про те, як встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, як люди впливають на навколишнє середовище та як мати моральне ставлення до живих істот.

На думку К. Крутій, дидактичні ігри є особливо важливими серед типів ігор, які використовують дошкільні заклади для навчання дітей про навколишнє середовище. Вони допомагають вчителям з'ясувати, що діти

знають і як вони ставляться до природи, виправити їхні хибні уявлення про навколишнє середовище та розширити їхній кругозір. Ці ігри чудово підходять для маленьких дітей, оскільки, крім освітнього змісту, вони мають правила, завдання та очікувані результати[28].

Існують різні типи дидактичних ігор залежно від того, з чого вони виготовлені. Наприклад, ігри, в яких використовуються реальні предмети або природні матеріали, допомагають дітям навчитися класифікувати, аналізувати та порівнювати речі, а також покращують їхній сенсорний досвід. Настільні ігри використовують зображення предметів, щоб допомогти людям зрозуміти ідеї, покращити їхнє візуальне мислення та навчитися орієнтуватися в просторі. Найскладнішими є ігри, в яких використовуються слова, оскільки діти мають мислити абстрактно та вміти переміщати ідеї, не бачучи предмета перед собою. Ці ігри допомагають навчитися мислити нестандартно і використовувати отримані знання по-новому.

Ігри – це хороший спосіб навчити дітей пізнавати навколишнє середовище. Вони допомагають дітям побачити цінність природи, навчитися піклуватися про інших живих істот і заохочують до відповідальної поведінки. Дітей дошкільного віку під час гри дізнаються про нові речі, а також вчать діяти так, щоб захищати і примножувати природні ресурси[23, с. 17].

Щоб досягти найкращих результатів, вихователі повинні думати про те, що відчувають діти, що вони бачать і чують, коли ростуть. Вони також повинні вчити дітей цінувати природу, підкреслювати її цінність і унікальність, заохочувати їх допомагати і висловлюватися проти речей, які шкодять навколишньому середовищу. Гра – це спосіб для дітей вчитися безплатно і з користю. Вона допомагає їм розвивати поведінку, яка є корисною для навколишнього середовища на глибокому, особистому рівні.

Дидактичні ігри, що використовуються для привчання дітей дошкільного віку до природного середовища, виконують три основні функції: об'єднання знань про природу; перевірка знань про живе та неживе середовище; вивчення нових речей про навколишнє середовище.

Ці ігри є регулярною частиною навчання та повсякденного життя. У дітей передшкільного віку їх часто використовують разом з іншими методами, такими як спостереження. Існує багато видів ігор, які можуть допомогти дітям дізнатися про природу, наприклад ігри з реальними природними матеріалами, ігри з картками або картинками (наприклад, настільні ігри), ігри з фігурками або іграшками, а також ігри, що передбачають розмову.

У іграх з природними матеріалами діти грають з реальними предметами, такими як фрукти, овочі, листя, квіти та інші природні речі. Це дає їм правдиве і точне уявлення про природу. Наприклад, в грі «Вгадай, з якого дерева це листя» діти дивляться на форму листя і намагаються з'ясувати, з якого дерева воно походить.

В іграх з картинками, таких як «Що потрібно всім», гравці вчаться, дивлячись на картинки і з'ясовуючи, що вони означають. Ігри «Свійські тварини», «Квіти» та «Зоологічне лото» – це настільні ігри, які використовують ту саму ідею, що й лото: діти отримують великі карти, а ведучий – менші. Діти мають знайти пари або назвати предмети в природі.

Найбільш абстрактні ігри – це ті, що використовують слова. Вони покликані допомогти людям узагальнювати знання, вчитися групувати природні явища, знаходити зв'язки між ними та пояснювати, як речі логічно пов'язані між собою. Приклади: «Це відбувається – це не відбувається», де діти вирішують, чи є певне природне явище реальним чи ні.

Щоб гра була ефективним освітнім інструментом, її потрібно ретельно підбирати з урахуванням віку дітей. З віком дітей завдання стають складнішими. Вони мають описати живу істоту, вгадати, що це за істота за її описом, групувати речі та досліджувати причинно-наслідкові зв'язки. Деякі ігри такого типу це - «Вгадай, що це за квітка», «Де вона росте?», «Коли це відбувається?», «Що я сказав неправильно?», «Плутанина» та «Верхівки та коріння» та ін.

Діти старшої групи грають в такі ігри за такими етапами:

1. Коротка розмова про тему гри (майже одночасно з ознайомленням з природними об'єктами).
2. Вивчення правил та того, як їх дотримуватися.
3. Початок першого раунду гри.
4. Опис змін або нових завдань у другому раунді.
5. Гра у другому раунді.
6. Підсумовуючи, вихователь дивиться, що зробили діти.
7. Діти обговорюють свої думки та оцінюють один одного.

У другій версії гри завжди є складніші завдання, щоб діти хотіли знайти рішення та отримували задоволення від подолання викликів. Наприклад, в грі «Вгадай за описом» діти мають розповісти про зовнішній вигляд рослини в першому раунді, а потім пояснити, чому вона важлива для людей або як її використовувати, в другому раунді.

Такі освітні ігри допомагають дітям стати більш свідомими щодо навколишнього середовища, покращити свої навички мислення та спілкування, а також дізнатися про те, як пов'язані між собою різні елементи природи. Вони також заохочують дітей бути відповідальними щодо навколишнього середовища.

На думку Н. Гордій, ігри з будівництвом та дизайном, в яких використовуються природні матеріали, такі як вода, пісок, сніг, листя, лід, фрукти, глина та інші, дуже популярні серед дітей і мають велику освітню цінність. Ось чому вони так важливі в дошкільній освіті. Особливістю цих ігор є те, що в них грають лише в певну пору року. Вони є освітніми, оскільки допомагають дітям дізнатися про фізичні властивості природних матеріалів та про те, як їх можна використовувати в будівельних іграх. Такі ігри допомагають дітям навчитися використовувати свою уяву, дотримуватися поставлених завдань, доводити ідеї до кінця, працювати з іншими та розуміти одне одного [15, с. 18].

Для таких ігор з піском і водою потрібне спеціальне середовище, наприклад, вже облаштовані пісочниці. Щоб зробити гру цікавішою, можна

використовувати додаткові матеріали, такі як дошки різної довжини, шматки лінолеуму, мозаїка, картонні дерева, міні-прапорці тощо. Також добре давати дітям старшого дошкільного віку іграшки, якими важко користуватися, наприклад, бульдозери, вантажівки та крани. Вихователь повинен використовувати різноманітні методи навчання, такі як консультування, демонстрація дітям, як будувати, та попереднє обговорення з ними етапів реалізації.

Для ігор з водою найкраще зробити імпровізований струмок – неглибокий бетонний канал, що починається в невеликому басейні і проходить через затінені ділянки. За допомогою дорослих діти виготовляють і прикрашають човни з кори, паперу, мушель та інших матеріалів. Вони також будують невеликі греблі і дізнаються, як працює водяний млин. Після гри можна полити рослини цією водою.

Л. Врочинська вважає, що взимку діти можуть ліпити скульптури тварин, будувати снігові фортеці, гратися з льодом і робити кольорові доріжки. Восени їх слід заохочувати використовувати солому, листя і фрукти. Вихователь показує, як робити ляльок з природних матеріалів і як робити фігурки тварин з каштанів і жолудів [13, с. 89].

Ігри, що вимагають фізичної активності, – чудовий спосіб допомогти дітям дізнатися більше про тварин, зокрема про те, як вони поведуться, рухаються і звучать. Деякі активні ігри, засновані на історіях, такі як «Птахи і кіт», «Гуси-гуси», «Зайці і вовк» та інші, вимагають від гравців знати багато про поведінку тварин з мультфільмів, телевізійних шоу та інших засобів масової інформації. Завдання вчителя – переконатися, що поведінка дітей у грі є реалістичною [42, с. 56].

Креативні рольові ігри – чудовий спосіб допомогти дітям дізнатися більше про природний світ. Після походу в зоопарк можна показати мультфільми на ту саму тему, прочитати історії, дати дітям матеріали для будівництва вольєрів та іграшки для тварин. Вихователь братиме активну

участь у грі, заохочуючи гравців брати на себе ініціативу, розвивати сюжет та допомагати гравцям формувати партнерські стосунки [62, с. 199].

На думку А. Аніщенка, освітня цінність гри залежить від відповідної методологічної допомоги, включаючи планування сюжету, обговорення розподілу ролей та створення умов, що імітують реальні життєві ситуації. Ігри «Подорож лісом» та «Мешканці лісу» допомагають дітям зв'язати себе з певним екологічним образом і показати, що для них є цінним [1].

Доцільно включити в сучасні освітні практики нові інтелектуальні ігри, зокрема логічні головоломки, екологічні головоломки, ланцюжки слів та тематичні кросворди. Їхній зміст, що включає знання про рослини та тварини, покликаний змусити мозок працювати, допомогти навчитися мислити, знаходити закономірності, сортувати природні об'єкти та вгадувати, як вони зміняться. Ігри на кшталт «Екологічний ланцюжок», «Побудуй сузір'я» та «Збери лікарські рослини» не тільки займають дітей, але й допомагають їм дізнатися про навколишнє середовище в цілому.

Інноваційні ігрові практики, які активно впроваджуються в освітню систему дошкільних закладів, базуються на спільному концептуальному принципі – цілісності живої природи, незалежно від конкретного середовища, в якому вона існує. Ці ігри можуть виглядати по-різному, але всі вони мають одну мету: навчити дітей єдності біосфери, її взаємозв'язкам та тому, як вона організована таким чином, щоб добре функціонувати.

Ці ігрові моделі мають багато унікальних особливостей, які складають їх методологічну основу. По-перше, кожна гра має серію завдань, які необхідно виконати за допомогою зображень або предметів. Основна ідея полягає в тому, щоб створити пари зв'язків між речами. По-друге, різні способи подання завдань (малюнки, моделі, письмові інструкції) гарантують, що навчання кожної людини є унікальним. По-третє, завдання побудовані таким чином, що з часом вони стають все складнішими. Наприклад, вони починаються з простого визначення назви об'єкта, опису його зовнішнього вигляду, середовища проживання та харчових звичок, а потім переходять до

граматичних вправ, таких як фонетичний аналіз слова, визначення кількості складів, приголосних і голосних у ньому.

Ці ігри містять завдання від легких до складних, від тих, що дають зразки відповідей, до тих, що вимагають самостійного мислення. Пошук рішення не є абстрактним; він показаний за допомогою конкретних зображень або слів. Ці ігри не повинні мати лише одну правильну відповідь; натомість вони повинні давати гравцям можливість вибрати з ряду варіантів, що відповідають основним ідеям[41, с. 189-190].

Вихователі можуть заохочувати дітей бути більш самостійними, покращувати їхні когнітивні навички та розвивати знання з природничих наук, ретельно плануючи використання екологічних ігор у дошкільних закладах [1, с. 63].

Отже, успіх впровадження ігрових технологій залежить від дотримання певних принципів: відповідність віку, заохочення творчості дітей, самостійність у виконанні завдань та емоційна залученість. Задоволення, естетичний досвід та захоплення красою природи – ось що закладає основу для майбутнього світогляду, орієнтованого на турботу про навколишнє середовище.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукової літератури дозволив нам дійти висновку, що виховання екологічної свідомості у дітей дошкільного віку необхідно розглядати як складний, багатогранний процес формування внутрішньої оцінки природи дитиною. Ця схильність формується через дослідження природного світу, взаємодію з його об'єктами та емоційну залученість у діяльність, що сприяє збереженню навколишнього середовища та гармонії. Екологічна свідомість не є окремим аспектом освіти; вона є інтегруючим елементом цілісного розвитку особистості дитини, що виявляється в її емоційних реакціях, когнітивному розумінні природи, моральних та вольових нахилах. Вона не тільки показує те, що ми вже знаємо про природу, але й формує наше

ставлення до неї та створює основу для відповідальної поведінки, заснованої на моральних та етичних цінностях.

Процес розвитку екологічної свідомості у дітей передшкільного віку включає вивчення навколишнього середовища, розуміння взаємозв'язків у природі, розвиток вдячності за красу природи та заохочення гуманістичного ставлення до турботи про природний світ. Унікальним аспектом цього процесу є його тісний зв'язок з емоційним станом дитини, потребою в активній взаємодії та розумінням себе як істоти, що взаємодіє з природою. У цьому віці особливо важливо дати дітям можливість безпосередньо спілкуватися з природою та вчитися на власному досвіді через гру, спостереження та дослідження. Також важливо допомогти дітям навчитися робити моральний вибір, коли вони перебувають серед інших людей, і співчувати природі як частині живого світу.

Встановлено, що успішний розвиток екологічної свідомості у дітей дошкільного віку може відбуватися лише в умовах комплексного освітнього та розвивального середовища, адаптованого до їхнього віку та психофізіологічних особливостей. Ігрові технології відіграють важливу роль у цьому процесі. Вони дають дітям можливість природним чином поєднувати мислення та почуття, що допомагає їм розуміти екологічний зміст і самостійно пізнавати природу. Найбільш ефективними в цій сфері є дидактичні, конструкторські, рольові та рухові ігри, а також нові види ігор, такі як ребуси, ланцюжки слів і головоломки, які імітують реальні ситуації та спонукають дітей мислити, відчувати та бути креативними.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Визначення й характеристика рівнів сформованості екологічної свідомості у дітей передшкільного віку на констатувальному етапі експерименту

Мета констатувального етапу педагогічного експерименту – діагностичним шляхом виявити та дати характеристику рівням сформованості екологічної свідомості дітей передшкільного віку.

Щоб досягти цієї мети, на констатувальному етапі дослідження ми поставили перед собою завдання з'ясувати, скільки старші дошкільнята знають про навколишнє середовище, спостерігаючи за тим, як вони пізнають природу, розмовляють з нею, грають, спілкуються та виконують когнітивні завдання.

Дослідницька частина констатувального етапу була проведена в закладі дошкільної освіти № 80 у місті Одесі. У дослідженні взяли участь 40 дітей старшої вікової групи, яким було від 5 до 6 років. Дослідження проводилося під час звичайних щоденних занять дітей, що забезпечило природність їхніх реакцій і дій.

Аналіз психологічної та педагогічної літератури, а також характеристик дошкільного віку дозволив виокремити три основні критерії, які всебічно охоплюють рамки екологічної свідомості дитини:

1. Когнітивний критерій (інтелектуально-когнітивний): охоплює розуміння дитиною природних об'єктів, їхніх характеристик, взаємозв'язків у природному середовищі та усвідомлення екологічних явищ.

Показники: розуміння живих і неживих об'єктів, таких як рослини, тварини та погода; усвідомлення того, як природні явища впливають на рослини; розуміння того, чому природа змінюється.

2. Емоційно-ціннісний критерій: це означає, як ви ставитеся до природи, як ви розумієте стан навколишнього середовища та як ви виявляєте співчуття, здивування та захоплення красою навколишнього середовища.

Показники: як діти ставляться до природних явищ; виявлення турботи про живі істоти (співчуття до долі тварин, птахів та рослин); сформованість ціннісних орієнтацій до природи.

3. Поведінково-діяльнісний критерій: це показує, як дитина насправді діє, щоб захистити природу, як вона бере участь у заходах із захисту природи та як вона може діяти так, щоб це було корисно для навколишнього середовища.

Показники: участь у роботі на відкритому повітрі; дотримання правил екологічної поведінки під час прогулянок; ініціатива в діях, спрямованих на захист навколишнього середовища.

Для об'єктивної оцінки кожного з вищезазначених показників використовувалася чотирибальна шкала. Ця шкала дозволяє легко фіксувати ступінь вираження певного прояву:

3 бали (високий рівень) – дитина багато знає про предмет або демонструє стабільно хорошу поведінку. Вона також проявляє ініціативу, емоційну залученість та самостійність, коли перебуває на вулиці.

2 бали (достатній рівень) – дитина знає основи та як поводитися; їй потрібна невелика допомога дорослого, щоб проявити хорошу поведінку в навколишньому середовищі; її емоційна реакція є чіткою, але не завжди однаковою.

1 бал (середній рівень): дитина має уривчасті знання або поведінку; емоційні та ціннісні установки проявляються лише іноді або в певних ситуаціях; дитина потребує постійного стимулювання з боку дорослих.

0 балів (низький рівень) – дитина не виявляє знань, установок або дій, які свідчать про її турботу про природу; вона не розуміє, наскільки важливим є природний світ.

Остаточна оцінка рівня екологічної свідомості кожної дитини базується на ретельному аналізі трьох критеріїв, що передбачає підсумовування балів за кожним показником. Цей метод дозволяє повною мірою оцінити унікальні аспекти екологічного розвитку дитини та виявити сфери, які потребують додаткового впливу.

Для вивчення екологічної свідомості дошкільнят було використано трирівневу модель. Вона враховувала високий, середній і низький рівні знань, емоційні та ціннісні установки, а також екологічну поведінку. Кожен рівень визначається на основі ретельного аналізу трьох факторів: когнітивного, емоційного та ціннісного, а також поведінкового та активності.

Високий рівень екологічної свідомості

Дитина має глибоке і всеосяжне уявлення про природу як цінність. Ці діти багато знають про речі у своєму оточенні. Вони можуть робити узагальнення про те, що бачать, і пов'язувати різні природні явища. Виходячи з когнітивного стандарту, дитина на цьому рівні добре розуміє різницю між живими і неживими об'єктами в природі. Вони також можуть без проблем вживати слова «рослина», «тварина», «пора року» та «погода» і пояснювати, як сонце або дощ впливають на ріст рослин. Вони знають, як природа змінюється з часом і як відбуваються різні події в природі (наприклад, опадання листя восени та снігопад взимку). Вони демонструють здатність логічно мислити та чітко висловлювати свої думки. Дитина виявляє велику емоційну та ціннісну залученість, коли взаємодіє з природою. Їй подобається спостерігати за птахами, комахами або квітами, вона цікавиться кольорами осіннього лісу або весняного луку. Вона піклується про живі істоти: коли бачить хвору рослину або загублену тварину, вона співчуває їм і розмовляє про те, як їм допомогти. Її судження про природу сповнені морального та ціннісного змісту, що свідчить про те, що вона розуміє, що природу потрібно захищати та піклуватися про неї. Така дитина бере на себе ініціативу в діяльності, що допомагає навколишньому середовищу, наприклад, поливає рослини, збирає листя та доглядає за тваринами. Вона завжди дотримується

правил щодо навколишнього середовища, коли гуляє (не зриває квіти без причини, не залишає після себе сміття), а іноді навіть нагадує іншим людям робити те саме. Вона робить це навмисно і з повним усвідомленням того, що робить, а її переконання підтримують її дії. Коли їм доводиться вибирати, вони зазвичай обирають варіант, який відповідає екологічно безпечним способам дій.

Середній рівень знань про навколишнє середовище

На цьому рівні дитина усвідомлює важливість природи лише в певних ситуаціях і позапланово. Відповідно до когнітивних стандартів, дитина володіє базовими знаннями про окремі елементи живої та неживої природи. Вона може розрізнити найпоширеніші рослини, тварин і погодні явища, але не завжди може пояснити, чому в природі відбуваються зміни або як об'єкти пов'язані між собою. Її відповіді часто є лише копіями того, що вона бачить, без глибшого осмислення. Дитина емоційно реагує на красиві або дивні природні явища, але ці почуття не тривають довго і швидко проходять. Вона здебільшого має хороше ставлення до природи, але не замислюється над цим достатньо. Співчуття до живих істот зазвичай виникає лише після додаткових запитань від дорослого або в конкретних ситуаціях. Ціннісні орієнтації перебувають у процесі розвитку, і дитина не завжди має здатність самостійно формулювати судження щодо етичних поглядів на навколишнє середовище. Дитина, як правило, бере участь у запропонованій діяльності, коли вона структурована дорослим і супроводжується позитивною мотивацією. Вона може допомагати доглядати за природними об'єктами, але не завжди робить це самостійно. Вона знає деякі правила щодо навколишнього середовища і зазвичай дотримується їх, коли хтось спостерігає. Вона не завжди знає, що буде, якщо порушити правила.

Низький рівень знань про навколишнє середовище

Цей рівень характеризується браком знань, низькою емоційною залученістю та поведінкою, яка не завжди є дружньою до навколишнього середовища. На основі когнітивних критеріїв дитина демонструє, що не знає

багато про природу. Вона часто плутає живі та неживі об'єкти і не може самостійно назвати або описати рослини чи тварин. Вона не розуміє, як природні явища впливають одне на одне, не може пояснити, чому змінюються пори року, а її уявлення про природу є неповними та поверхневими. Ці діти не цікавляться природним світом, коли йдеться про почуття та цінності. Вони рідко виявляють захоплення красою природи або співчуття до живих істот. Здебільшого їхні емоційні реакції більше стосуються власних потреб, ніж навколишнього середовища. Існує дефіцит ціннісних орієнтацій, що свідчить про нерозуміння важливості природи як окремої цінності. Дитина майже ніколи не бере участі в заходах, спрямованих на захист природи, не виявляє інтересу до догляду за природними об'єктами і часто порушує правила поведінки в природному світі. Люди беруть участь у спільних екологічних заходах лише тоді, коли їх до цього змушують або коли щось зовнішнє сильно спонукає їх до цього. Це свідчить про те, що вони насправді не хочуть захищати природу.

Для виявлення рівнів сформованості екологічної свідомості у дітей передшкільного віку за всіма критеріями, використовували такі завдання:

Завдання 1: «У світі тварин» (когнітивний критерій)

Мета завдання – з'ясувати, наскільки діти старшого дошкільного віку знають про основних тварин у світі, наскільки добре вони розуміють місця проживання тварин і наскільки добре вони можуть пов'язати живі істоти з їхніми власними умовами життя.

Діагностичний матеріал: набір карток із зображеннями типових місць проживання тварин (ферма, ліс, савана, пустеля, Арктика, море, болото) та фігурки або картки з реалістичними ілюстраціями тварин, таких як собака, миша, індик, тигр, слон, лев, пінгвін, дельфін, краб, акула, ведмідь, вовк, жираф, білка, їжак, коза, корова, свиня, лисиця, верблюд, бобер тощо (див. Додаток А).

Хід проведення завдання: дитині пропонують розкласти тварин у порядку за місцем їх проживання в природі. Після того, як дитина виконає

завдання, вихователь вибирає одну з тварин і задає їй такі питання: Як називається ця тварина? Де вона живе? Що їй потрібно для життя? Що ти можеш розповісти про її зовнішній вигляд, поведінку або спосіб життя? Тобі подобається ця тварина? Чому?

Критерії оцінювання:

3 бали: дитина правильно сортує більшість або всіх тварин за місцем проживання, дає детальні, логічно структуровані відповіді, демонструє знання про те, як виглядають тварини, як вони поведуться і де живуть, а також висловлює власну думку.

2 бали: робить невеликі помилки (1–2 тварини в неправильному місці), відповіді лише частково правильні або трохи нечіткі, демонструє загальне розуміння світу тварин, але не завжди може пояснити, що вони роблять і чому.

1 бал: є багато помилок у розміщенні, відповіді поверхневі, нечіткі та позбавлені змісту, дитина не демонструє глибокого розуміння теми, плутає середовища або не знає достатньо, щоб відповісти.

Завдання 2: «Знайомі рослини» (за методом Л. Шульги)

Мета завдання – з'ясувати, скільки діти знають про кімнатні рослини, зокрема про те, як вони ростуть і розвиваються, а також чи сформували вони уявлення про те, як рослини можуть бути корисними і красивими в житті людей.

Діагностичний матеріал: зображення п'яти поширених кімнатних рослин: алое, ромашки, кактуса, фіалки та герані. Зображення яскраві, реалістичні та достатньо детальні, щоб дитина могла розпізнати об'єкт (див. Додаток Б).

Хід проведення завдання: дитина бачить зображення кожної рослини по черзі, потім повинна назвати її і відповісти на наступні питання: Що потрібно цій рослині для росту (світло, вода, тепло)? Що потрібно робити, щоб доглядати за нею вдома? Чи потрібні людям кімнатні рослини? Чому? Чи подобаються вам рослини? Яка вам подобається найбільше? Чому?

Критерії оцінювання:

3 бали: дитина демонструє свідоме ставлення до рослин, правильно називає більшість із них, дає логічні, добре обдумані відповіді про те, як доглядати за ними, як вони ростуть і наскільки вони важливі в житті людини, а також висловлює власну думку з емоціями.

2 бали: людина не знає, як доглядати за рослинами, не розуміє їх важливості або знає про них дуже мало. Її відповіді емоційно нейтральні та недостатньо детальні.

1 бал: дитина не може правильно назвати рослини або плутає їх. Вона не знає, як доглядати за ними та чому вони важливі. Її відповіді випадкові, неправильні або відсутні.

Завдання 3. «Нежива природа навколо нас» (за В. Сухомлинським)

Мета завдання: визначити рівень обізнаності дітей старшого дошкільного віку про неживі предмети, зокрема про їхні основні фізичні властивості та практичне застосування в житті людини.

Діагностичний матеріал: три прозорі коробки, наповнені піском, дрібними камінчиками та водою. Усі матеріали підготовлені таким чином, щоб дитина могла безпечно торкатися кожного з них і виконувати прості дії (наливати, виливати, торкатися тощо).

Хід проведення завдання: дитину просять оглянути вміст коробок і назвати кожен предмет. Далі задають серію питань: Які властивості має цей матеріал (наприклад, вода є рідиною, пісок є сипучим, камінь є твердим)? Чи змінюється він під впливом тепла або холоду? Де в житті люди використовують пісок, каміння та воду? Який із цих матеріалів тобі подобається найбільше і чому?

Критерії оцінювання:

3 бали – дитина чітко називає кожен предмет, впевнено описує його властивості (фізичний стан, форму, колір, твердість, текучість тощо); наводить приклади практичного використання в повсякденному житті

(наприклад, будівництво, приготування їжі, поливання рослин); відповіді логічно послідовні та емоційно забарвлені.

2 бали – дитина в основному правильно визначає предмети та дає загальні описи їх властивостей; називає принаймні одне використання, але не завжди може обґрунтувати свою думку; у відповідях є певна невизначеність або неточність.

1 бал – відповіді поверхневі або плутані; дитина не має базових знань про властивості матеріалів; не може самостійно навести приклади використання; не розуміє або ігнорує питання.

Завдання 4. «Коли це відбувається?» (авторський метод Т. Піроженко)

Мета завдання: оцінити розуміння дітьми сезонних змін у природі, рівень розуміння причинно-наслідкових зв'язків між природними явищами та порами року, а також здатність визначати характерні особливості кожної пори року.

Діагностичний матеріал: набір із чотирьох великих карток із реалістичними зображеннями весни, літа, осені та зими. Додатково використовуйте такі фрази: «Дерева вкриті снігом, діти катаються на санчатах...», «З'явилися перші квіти, світить сонце, повертаються птахи...» (див. Додаток В).

Хід проведення завдання: дитині показують картки із зображеннями пір року і просять: назвати кожну пору року, казати її характерні особливості (що змінюється в природі?), вибрати улюблену пору року і пояснити свій вибір.

Взяти участь у рольовій грі «Коли це відбувається?» – дитина слухає опис ситуації і визначає, до якої пори року вона належить, пояснюючи чому.

Критерії оцінювання:

3 бали – дитина впевнено називає всі пори року і визначає характерні риси кожної з них; адекватно реагує на ситуації в оповіданні, логічно обґрунтовує свої відповіді; виявляє емоційну залученість і розвинену здатність до причинно-наслідкового мислення.

2 бали – дитина частково визначає пори року, описує характеристики неповно або з деякою плутаниною; не завжди впевнено визначає пору року в історії, відповідає коротко, без обґрунтування.

1 бал – демонструє поверхнєве сприйняття, не може чітко розпізнати ознаки пори року; відповіді неповні, з помилками або без розуміння логіки природних явищ.

Завдання 5. «Екологічна скринька» (психодіагностична гра)

Мета завдання: вивчити рівень емоційної залученості дітей до екологічних проблем, їхню здатність до емпатії, прийняття моральних рішень в ситуаціях екологічного змісту, що виявляє формування ціннісно-емоційної складової екологічної свідомості.

Діагностичний матеріал: набір ілюстрованих карток із зображенням типових ситуацій у природному середовищі: зірвана квітка в лісі; поранене кошеня на узбіччі дороги; сміття в парку; дитина, яка годує птахів взимку.

Хід проведення завдання: дитині по черзі показують картки і описують ситуацію. Від дитини очікують: вибрати стратегію поведінки, яку вона вважає правильною; пояснити, чому вона вважає цей варіант прийнятним; висловити своє ставлення до зображеної ситуації (засудження, схвалення, співчуття).

Критерії оцінювання:

3 бали – дитина виявляє емпатію, дає етичну оцінку ситуації, аргументує свої дії та вибір, демонструє здатність до морального мислення та виявляє позитивну емоційну реакцію.

2 бали – часткова емпатична реакція, правильний вибір дій, але без чіткого обґрунтування; реакції є скоріше інтуїтивними, ніж свідомими.

1 бал – байдужість до проблеми або неправильний моральний вибір; дитина не виявляє інтересу чи занепокоєння, реакції є нечіткими або поверхневими.

Відповідно до відповідних шкал оцінювання, кожна дитина отримувала бали залежно від того, як добре вона впоралася з усіма завданнями.

Максимально можна було набрати 27 балів. Рівень екологічної свідомості визначався за загальною кількістю набраних балів, а саме: високий рівень 27–19 балів; середній рівень 18–10 балів; низький рівень 9–0 балів.

Результати констатувального етапу слугували основою для оцінки початкового рівня екологічної свідомості учасників та подальшої розробки системи формувальних педагогічних впливів. Отримані результати педагогічного дослідження наведено в рис. 2.1.

Таблиця 2.1.

**Результати визначення рівня екологічної свідомості дітей
передшкільного віку в ЕГ і КГ за критеріями на констатувальному етапі
експерименту**

Групи	Рівні	Критерії			%
		К 1	К 2	№ 3	
ЕГ	Високий	2 дитини (10%)	3 дитини (15%)	2 дитини (10%)	11,7%
	Середній	10 дітей (50%)	11 дітей (55%)	9 дітей (45%)	50%
	Низький	8 дітей (40%)	6 дітей (30%)	9 дітей (45%)	38,3%
КГ	Високий	3 дитини (15%)	4 дитини (20%)	4 дитини (20%)	18,3%
	Середній	11 дітей (55%)	8 дітей (40%)	7 дітей (35%)	43,4%
	Низький	6 дітей (30%)	8 дітей (40%)	9 дітей (45%)	38,3%

Результати показують, що діти в експериментальній групі в основному демонструють середній рівень екологічної свідомості. Так, 50% дітей мали середній рівень за когнітивним критерієм, 55% – за емоційно-ціннісним критерієм і 45% – за поведінково-діяльнісним критерієм. Середній бал за

всіма критеріями становить 50%. Лише 10–15% дітей демонструють високий рівень, що в середньому становить 11,7% для групи. За когнітивним критерієм 40% дітей мали низький рівень; за емоційно-ціннісним критерієм – 30%; за поведінково-діяльнісним критерієм – 45%. Це в середньому становить 38,3%.

У контрольній групі розподіл рівнів показує, що середній рівень екологічної свідомості є також найпоширенішим: 55% дітей мають середній рівень за когнітивним критерієм, 40% – за емоційно-ціннісним критерієм і 35% – за поведінково-діяльнісним критерієм, що в середньому становить 43,4%. Високий рівень розвитку був у 15–20% дітей, що в середньому становить 18,3%. Перший критерій показав, що 30% дітей мали низький рівень екологічної свідомості, другий – 40%, а третій – 45%, що в середньому становить 38,3%.

Комплексна оцінка результатів етапу встановлення показує, що рівень екологічної свідомості серед більшості дошкільнят, незалежно від приналежності до групи, є середнім. Водночас наявність значної частки дітей, які демонструють низькі показники за всіма критеріями, підкреслює необхідність цілеспрямованого педагогічного втручання. Це підтверджує важливість впровадження педагогічних стратегій, спрямованих на підвищення екологічної свідомості, зокрема через використання ігрових технологій.

2.2. Апробація експериментального комплексу ігор з формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку на формувальному етапі експерименту

Формувальний етап дослідження був зосереджений на практичному застосуванні низки організаційних та педагогічних ігрових технологій, з метою цілеспрямованого виховання екологічної свідомості у дошкільнят. Метою було створити навчальний простір, який би спонукав дітей цікавитися

природою, вчитися діяти в спосіб, що є корисним для довкілля, та формувати ціннісне ставлення до навколишнього середовища.

Головною метою формувального етапу було перевірити, чи можна використовувати ігрові технології як найкращий спосіб навчання старших дошкільнят про навколишнє середовище. Гра як невід’ємна діяльність для дітей цього віку, була обрана не просто як засіб впливу, а як комплексний педагогічний інструмент, що сприяє об’єднанню знань, емоцій та поведінкових проявів у цілісну систему екологічної свідомості.

Програма формувального етапу складалася з серії занять, що включали ігрові елементи, які проводилися з експериментальною групою дошкільнят. Протягом двох місяців з дітьми проводилися цілеспрямовані заняття, щоб забезпечити розвиток: когнітивного компонента (через ознайомлення з природними об’єктами, екологічними ідеями, рослинами, тваринами та природними явищами); емоційно-ціннісного компонента (через виховання чуйного ставлення до природи, здатності до емпатії та естетичної чутливості); поведінково-діяльнісного компонента (через розвиток екологічно доцільних поведінкових навичок, активну участь у заходах з охорони навколишнього середовища та свідоме ставлення до навколишнього середовища).

Для досягнення мети було використано групу дидактичних, рольових, когнітивних, активних, творчих та дослідницьких ігор, таких як: «Живе – неживе»; «Лісова лікарня»; «Екологічне лото»; «Хто що їсть?»; «Подорож краплі»; «Екобудинку»; «Прибирання луку»; «Пори року»; «Зоологічне лото»; «Хто залишив слід?»; «Чому опадає листя?»; «Подорож до лісу»; «Збери розкидане сміття»; «День на природі»; «Я – лише крапля води». Опишемо їх.

Гра «Живе – неживе»

Мета: допомогти дітям навчитися розрізняти живі та неживі предмети в їхньому оточенні, навчити їх аналізувати та сортувати предмети за їхніми найважливішими ознаками, а також допомогти їм дізнатися більше про особливості живих істот.

Матеріали: колекція ілюстрацій та карток із зображеннями рослин, тварин, природних явищ, мінералів, предметів побуту та природних ресурсів. Контейнери або кошики з написами «Живе» і «Неживе».

Вихователь показує дітям по черзі картинки або предмети і просить їх сказати, чи є вони живими чи неживими. Діти кладуть картки в відповідні кошики. Після кожного вибору вихователь просить їх пояснити, чому вони вважають, що предмет є живим чи неживим, які його основні особливості.

Очікувані результати: якщо діти регулярно гратимуть у цю гру, вони повинні навчитися розрізняти живі та неживі предмети за допомогою основних ознак життя, таких як рух, дихання, харчування, ріст і розмноження. Гра покликана допомогти дітям навчитися давати короткі, логічні відповіді та почати вивчати навколишнє середовище.

Рольова гра «Лісова лікарня»

Мета гри – допомогти дітям сформувати емоційне та ціннісне ставлення до природи, навчитися піклуватися про тварин, дізнатися більше про проблеми, з якими стикаються мешканці лісу, та про способи їх вирішення.

Матеріали: м'які іграшки або фігурки тварин (кролик, їжак, білка, сова, лисиця тощо); набір «медичних» інструментів (іграшкова аптечка, бинти, пластирі, баночки з ліками); предмети для створення лікарні (стіл, ліжка, халати).

Процедура: діти перевтілюються в лікарів, медсестер та асистентів, а м'які іграшки – в хворих тварин з лісу. Вихователь показує учням, що робити: тваринам потрібна допомога, бо білка впала з дерева, їжака вжалила оса, а лисиця застудилася. Діти вибирають, як допомогти, як доглядати за тваринами, як ставити діагнози та як «лікувати» їх у грі.

Очікувані результати: діти навчаться бути емоційно чуйними, співчувати, допомагати та брати на себе відповідальність. Водночас діти дізнаються нові речі про тварин, наприклад, як вони живуть, що їм потрібно та які небезпеки чекають на них у дикій природі. Залучаються моральні та

етичні аспекти особистості, встановлюються принципи милосердного ставлення до навколишнього середовища.

Кросворд «Екологічне лото»

Мета: активізувати мислення дітей; систематизувати їхні знання про рослини, тварин і природні явища; допомогти їм навчитися логічно мислити, аналізувати, порівнювати та узагальнювати.

Матеріали: картки з кросвордами, що виглядають як сітка зі словами, які перетинаються як по горизонталі, так і по вертикалі. Малюнки ведмеда, берези, дощу, сніжинки, квітки, риби та інших предметів, що відповідають кожному слову-підказці. Літери алфавіту або окремі літери-жетони.

Порядок виконання: дитина отримує картку з кросвордом і малюнками-підказками. Вона повинна вгадати, яке слово приховане в малюнку, і вписати його в клітинки кросворду, використовуючи букви алфавіту або малюнок. Якщо дитина має труднощі, вихователь допомагає їй придумати питання і підводить її логіку до правильної відповіді.

Очікувані результати: діти вчаться логічно мислити, шукати інформацію і правильно розуміти малюнки. Гра допомагає дітям поліпшити моторику, зорову пам'ять і здатність виконувати вказівки. Крім того, розширюється словниковий запас про навколишнє середовище і систематизуються знання про світ, що нас оточує.

Гра «Хто що їсть?»

Мета: допомогти дітям дізнатися про харчові ланцюги в природі, дізнатися, що їдять тварини, та покращити їхні навички мислення, уваги та класифікації.

Матеріали: набір карток із зображеннями різних тварин (наприклад, зайця, ведмеда, лисиці, білки, лося та вовка) та їхньої їжі (наприклад, моркви, риби, жолудів, м'яса, ягід та трави). Фланелева дошка або магнітна дошка.

Дітям дають картки із зображеннями тварин, а картки з їжею кладуть на стіл. Дитина має підібрати до кожної тварини відповідну їжу та пояснити, чому вона вибрала саме цю їжу. Складнішим варіантом є створення

«харчових ланцюгів», які показують, що їсть кожна тварина і чому це важливо для рівноваги в природі.

Очікувані результати: діти дізнаються більше про те, як харчуються тварини, почнуть замислюватися над тим, як пов'язані між собою елементи природи, покращать свої навички логічного мислення та стануть більш свідомими того, як елементи природи залежать один від одного.

Гра «Подорож краплі»

Мета: допомогти людям замислитися над кругообігом води в природі та над тим, наскільки важлива вода для життя на Землі; допомогти людям мислити логічно та зрозуміти, як пов'язані між собою різні елементи.

Матеріали: малюнки або аплікації хмар, дощу, річок, ґрунту, колодязів, моря, рослин і тварин, а також фігурка «краплі води», фланелеграф або магнітна дошка.

Процедура проведення: діти та вихователь «подорожують» у своїх уявленнях разом із краплею води. Вихователь починає розповідь, кажучи, що крапля піднімається в небо, стає частиною хмари, падає у вигляді дощу, а потім тече в річку. Діти повинні з'ясувати, куди крапля піде далі, і пояснити, як це впливає на рослини, тварин і людей. Ви можете пограти в «водний ланцюжок», де діти уявляють себе краплею, хмарою, річкою тощо.

Очікувані результати: діти дізнаються про основи кругообігу води та її вплив на природні процеси. Вони також вчать думати про навколишнє середовище та цікавляться екологічними подіями.

Гра «Екобудинок»

Мета: навчити дітей про екологічне житло та про те, як важливо економити енергію, зберігати чистоту повітря та води і розумно використовувати ресурси.

Матеріали: модель будинку, набір карток з різними повсякденними ситуаціями (увімкнене світло в порожній кімнаті, закриті або відкриті крани, вивезення сміття, прибирання, сортування відходів тощо) та зображення

предметів побуту, які є корисними для навколишнього середовища (лампи, контейнери, рослини тощо).

Вихователь та діти «заселяють» екологічний будинок, вибираючи, які дії та речі є корисними для навколишнього середовища, а які – шкідливими. Потім діти розігрують реальні ситуації та показують, як бути дбайливими до навколишнього середовища. Тепер є ігровий елемент, де гравці мають вибрати кімнату та «прибрати її» відповідно до правил сталого споживання.

Очікувані результати: допомогти дітям зрозуміти, як відповідально поводитися вдома, навчити їх розумно використовувати природні ресурси та зробити їх більш свідомими того, як важливо, щоб кожен робив свій внесок у захист навколишнього середовища.

Гра «Прибирання луку»

Мета: допомогти дітям навчитися дбати про навколишнє середовище, навчити їх розрізняти природні та штучні речі, а також сформувати в них емоційне та моральне ставлення до природи як до місця, яке потрібно захищати.

Матеріали: модель «луки» (тканина з малюнками трави, квітів і комах), сміття (іграшкові пляшки, папір, пакети та обгортки від цукерок), кошики для сортування (для паперу, пластику та органічних матеріалів) та малюнки комах і птахів, що мешкають у луках.

На початку гри діти та вихователь дивляться на модель луки. Вихователь вказує, яка вона красива, а потім з'являється «сміття». Дітям кажуть прибрати територію, сортувати сміття та пояснити, чому ці речі не повинні бути в природі. Вони розмовляють про те, як сміття шкодить рослинам і тваринам. Наприкінці гри всі разом малюють «чисту луку».

Очікувані результати: навчитися сортувати сміття, стати більш свідомими щодо навколишнього середовища, відчувати співчуття до живих істот і брати на себе відповідальність за стан навколишнього середовища.

Гра «Пори року»

Мета: допомогти дітям зрозуміти, як природа змінюється з порами року, навчити їх спостерігати, порівнювати і сортувати природні явища залежно від пори року, а також допомогти їм мислити логічно.

Матеріали: набір картинок, що зображують кожен пору року (зиму, весну, літо та осінь); набір карток із рослинами, тваринами, природними явищами та речами, типовими для кожної пори року; кольорові фішки.

Процедура проведення: покажіть дітям по черзі картинки певної пори року. Вони повинні використовувати картки, щоб вибрати правильних тварин, кольори природи, поведінку людей та інші речі. Потім діти завершують завдання, поклавши картки на дошку, знаходячи «зайві» картинки та пояснюючи, що вони знайшли. Наприкінці гри вони розповідають, яка пора року їм подобається найбільше і чому.

Очікувані результати: поглиблення знань про особливості кожного сезону, розвиток мовних навичок, виховання аргументаційних здібностей та підвищення когнітивної цікавості до природного середовища.

Гра «Зоологічне лото»

Мета: систематизувати знання про тварин, що мешкають у різних місцях; поліпшити здатність класифікувати, звертати увагу та запам'ятовувати; дізнатися про біорізноманіття та про те, як тварини залежать від свого оточення.

Матеріали: лото з великими картками місць проживання (ліс, степ, савана, водойма, Арктика, ферма) і набір жетонів із зображеннями тварин (вовк, білка, акула, дельфін, лев, пінгвін, індик, кіт, жаба тощо); жетони для прикриття; коробки для зберігання ігрових елементів.

Процедура проведення: кожна дитина отримує картку із зображенням певного місця. Ведучий показує дітям жетон із зображенням тварини. Вони повинні швидко назвати тварину, її місце проживання та накрити відповідну клітинку. Після виконання завдання відбувається обговорення того, чим харчується тварина, яка її роль в екосистемі та як її захистити.

Очікувані результати: навчитися розрізняти тварин за місцем проживання, закріпити екологічні поняття, поліпшити швидкість мислення та стимулювати мовленнєву активність.

Гра: «Хто залишив сліди?»

Мета: навчити дітей, як живуть, рухаються і поведуться дикі тварини; допомогти їм стати кращими спостерігачами і навчитися пов'язувати причину і наслідок; заохотити їх піклуватися про лісових тварин.

Матеріали: зображення або моделі слідів тварин, картки із зображеннями тварин, фланелеграф, пісочниця або спеціальні моделі для створення слідів.

Процедура: дітям пропонують подивитися на сліди тварин і з'ясувати, кому вони належать. Потім вони обговорюють, де живе тварина, як вона пересувається і чим харчується. Після теоретичної частини діти грають у гру, в якій вони повинні рухатися як тварини, виходячи з типу сліду (наприклад, стрибати як заєць або крастися як лисиця).

Очікувані результати: виховання екологічної свідомості, розвиток логічно-аналітичних навичок, здатності до спостереження та порівняння, а також закріплення знань про існування тварин.

Гра «Чому опадає листя?»

Мета: зрозуміти явище сезонних змін у природі, зокрема опадання листя; сформувані попередні уявлення про механізми адаптації рослин; розвинути цікавість та когнітивну взаємодію з навколишнім середовищем.

Матеріали: справжнє листя з різних дерев, невелика модель дерева (з паперу або тканини), магнітна дошка, картинки, що показують, як змінюється листя, та відео або презентація про осінь.

Процедура: вихователь розмовляє з дітьми та показує їм листя, пояснюючи, чому воно змінює колір і опадає. Потім діти імітують зміну пір року на моделі, додаючи, змінюючи колір і прибираючи листя. Після бесіди вони грають в освітню гру «Чому це відбувається?», в якій з'ясовують, чому відбувається кожна природна подія.

Очікувані результати: діти розвивають навички причинно-наслідкового мислення, розуміють природні зміни як невід’ємні процеси та закладають основи наукового світогляду.

Гра «Подорож до лісу»

Мета: допомогти дітям дізнатися про лісову екосистему, її тварин і те, наскільки вона важлива для людей і планети; допомогти їм мислити екологічно і зрозуміти, як використовувати просторові та часові категорії; допомогти їм розвинути емоційний і ціннісний зв’язок з природою.

Матеріали: карта або модель лісу, жетони або маркери для «подорожі», картки з зображеннями рослин, тварин, природних явищ та проблем (сміття, зламані гілки тощо).

Процедура: діти вирушають у символічну «подорож» лісом, рухаючись по ігровому полю. На кожному кроці вони повинні виконати певне завдання, наприклад, назвати дерево за його листям, впізнати птаха за його голосом або придумати рішення екологічної проблеми, наприклад, що робити, якщо в лісі знайти сміття. Після кожного завдання проводиться обговорення.

Очікувані результати: діти вчаться орієнтуватися в лісовій екосистемі, робити розумний вибір, дізнаються більше про рослини і тварин та стають більш обізнаними в екологічних питаннях.

Гра «Збери розкидане сміття»

Мета: навчити дітей важливості збереження чистоти навколишнього середовища, сортування сміття, відповідального ставлення до природи та розвитку елементів екологічної культури.

Матеріали: кольорові пакети або контейнери з етикетками (папір, пластик, скло, органічні відходи); набір карток або моделей різних видів сміття (газета, пляшка, бананова шкірка, коробка тощо).

Покладіть картинки або моделі сміття в певне місце, наприклад, у групі або на подвір’ї. Скажіть дітям, що парк або ліс «засмічені» після безладного пікніку. Завдання полягає в тому, щоб «прибрати територію» і покласти все

сміття в контейнери. Після сортування вихователь і діти обговорюють, що робити зі сміттям (наприклад, переробляти або компостувати).

Очікувані результати: діти вчаться діяти так, щоб не шкодити навколишньому середовищу, сортувати та переробляти сміття, відповідально ставитися до стану навколишнього середовища та бажати робити це в реальному житті.

Гра «День на природі»

Мета: заохотити розвиток емоційного та ціннісного ставлення до природи, показуючи, як поводитися, щоб не шкодити навколишньому середовищу; допомогти дітям запам'ятати правила поведінки на природі.

Матеріали: фотографії або ілюстрації, що показують різні види поведінки людини в природі, наприклад, пікнік і прибирання сміття, ламання гілок, годування тварин, збирання ягід, шум у лісі, розпалювання багаття без дозволу тощо.

Процедура проведення: дітям кажуть, що вони йдуть на уявну прогулянку в парк або ліс. Їм наводять приклади того, що може статися під час «дня на природі». Дитина повинна розглянути ситуацію, вирішити, чи є поведінка правильною чи неправильною для природи, а потім запропонувати, що робити. Додається частина з рольовою грою, де люди розігрують правильну поведінку на імпровізованій «луці».

Очікувані результати: краще розуміння правил екологічної поведінки в природному світі; здатність критично мислити про моральні вибори; позитивний емоційний зв'язок з природою.

Гра «Я лише крапля води»

Мета: допомогти людям зрозуміти, наскільки важливі водні ресурси, заохотити екологічне мислення та підвищити усвідомлення того, наскільки важлива вода для всіх живих істот на Землі.

Матеріали: статуя або зображення краплі води; карта або схема, що показує, де знаходяться водойми (наприклад, море, річка, хмара, колодязь, водопровід тощо); та зображення, що показують різні етапи кругообігу води.

Процедура: вихователь розпочинає гру, розповідаючи історію про краплю води, яка рухається по Землі. Вона переходить з озера в хмару, потім у дощ, потім у річку і, нарешті, до людей. Діти «перетворюються» на краплі і розігрують цю подорож, відповідаючи на запитання на кшталт «Куди я пішла далі?», «Хто мене потребує?» і «Як люди можуть мене захистити?».

Очікувані результати: Діти дізнаються про кругообіг води, зрозуміють, чому важливо розумно використовувати воду, і почнуть відчувати відповідальність за навколишнє середовище та піклуватися про природу.

Метою всіх заходів було поліпшити самопочуття дітей, надати їм більше досвіду спілкування з природою та закріпити моральні норми поведінки на природі. Програма формувального етапу була створена з урахуванням віку дітей, рівня їхнього розвитку та готовності до навчання, щоб зробити її доступною.

2.3. Результати контрольного експерименту з формування екологічної свідомості у дітей передшкільного віку засобами ігрових технологій

Мета цього етапу полягала в оцінці ефективності використання комплексу ігор, спрямованих на підвищення екологічної обізнаності дітей, формування у них екологічної свідомості.

Контрольний етап дослідження проводився як в експериментальній, так і в контрольній групах з використанням тих самих діагностичних методів, що й на етапі встановлення. Цей етап дав змогу об'єктивно порівняти, як змінювався рівень екологічної обізнаності з часом, і виявити як якісні, так і кількісні відмінності між групами.

Під час контрольного етапу дослідження використовувалися ті самі критерії: когнітивні (інтелектуальні та когнітивні), емоційно-ціннісні, а також поведінково-діяльнісні. Оцінка проводилася на основі таких критеріїв: обізнаність про природні об'єкти, розуміння екологічних взаємозв'язків,

емоційне ставлення до природи, розвиток етичних концепцій та володіння екологічною поведінкою.

Результати контрольного етапу експерименту послужили основою для оцінки ефективності встановлених педагогічних умов та їх впливу на формування екологічної свідомості у дітей старшого дошкільного віку. Результати наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Результати визначення рівня екологічної свідомості дітей
передшкільного віку в ЕГ і КГ за критеріями на контрольному етапі
експерименту**

Групи	Рівні	Критерії			%
		К 1	К 2	№ 3	
ЕГ	Високий	4 дитини (20%)	4 дитини (20%)	5 дітей (25%)	21,7%
	Середній	11 дітей (55%)	12 дітей (60%)	11 дітей (55%)	56,7%
	Низький	5 дітей (25%)	4 дитини (20%)	4 дитини (20%)	21,6%
КГ	Високий	3 дитини (15%)	4 дитини (20%)	4 дитини (20%)	18,3%
	Середній	11 дітей (55%)	9 дітей (45%)	8 дітей (40%)	46,7%
	Низький	6 дітей (30%)	7 дітей (35%)	8 дітей (40%)	35%

В експериментальній групі чотири дитини (20%) продемонстрували високий рівень екологічної свідомості за когнітивним критерієм, чотири дитини (20%) – за емоційно-ціннісним критерієм, а п'ять дітей (25%) – за поведінково-діяльнісним критерієм. Середній рівень становив 21,7%. Більшість дітей мали середній рівень: 11 дітей (55%) відповідали першому

критерію, 12 дітей (60%) відповідали другому, а 11 дітей (55%) відповідали третьому, що в середньому становить 56,7%. П'ять дітей (25%) мали низький рівень когнітивних здібностей, чотири дитини (20%) мали низький рівень емоційної цінності, а чотири дитини (20%) мали низький рівень поведінкової активності. Разом ці три групи складають 21,6%.

У контрольній групі 3 дитини (15%) мали високий рівень екологічної свідомості за когнітивним критерієм, 4 дитини (20%) – за емоційно-ціннісним критерієм і 4 дитини (20%) – за поведінково-діяльнісним критерієм. Середній показник для цього рівня становив 18,3%. Середній рівень був виявлений у 11 дітей (55%) за когнітивним критерієм, 9 дітей (45%) за емоційно-ціннісним критерієм і 8 дітей (40%) за поведінково-діяльнісним критерієм. Це означає, що середній рівень становив 46,7%. За першим критерієм низький рівень мали 6 дітей (30%), за другим – 7 дітей (35%), за третім – 8 дітей (40%). Це становить 35%.

Порівняємо рівні екологічної свідомості дошкільнят на констатувальному та контрольному етапах дослідження. Результати наведені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Порівняльні кількісні показники рівнівсформованості екологічної свідомості дітей передшкільного віку на констатувальному та контрольному етапах експерименту

Групи	Рівні	Етап експерименту	
		Констатувальний	Контрольний
ЕГ	Високий	11,7%	21,7%
	Середній	50%	56,7%
	Низький	38,3%	21,6%
КГ	Високий	18,3%	18,3%
	Середній	43,4%	46,7%
	Низький	38,3%	35%

Після впровадження ігрових технологій діти в експериментальній групі продемонстрували позитивний прогрес у розвитку екологічної свідомості. Відсоток дітей з високим рівнем зріс з 11,7% до 21,7%, середній рівень зріс до 56,7%, а кількість дітей з низьким рівнем знизилася до 21,6%. Це свідчить про те, що створений комплекс ігор був ефективним.

У контрольній групі не було помічено жодних істотних змін. Кількість дітей з високим і середнім рівнем залишилася приблизно такою ж, а кількість дітей з низьким рівнем дещо зменшилася – з 38,3% до 35%. Отже, використання ігрових технологій у певний спосіб значною мірою сприяло підвищенню екологічної свідомості дітей.

Висновки до розділу 2

Було проведено емпіричну частину дослідження, яка полягала у покроковій перевірці ефективності ігор для формування екологічної свідомості дітей передшкільного віку. Дослідження складалося з трьох основних етапів: констатувального, формувального та контрольного.

На констатувальному етапі було проведено попередню оцінку екологічної обізнаності дітей старшого дошкільного віку як в експериментальній, так і в контрольній групах. Для цього було встановлено три критерії: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінково-діяльнісний. Нами було складено шкалу оцінювання від 0 до 3 балів та відповідні показники для кожного з них.

Було використано п'ять діагностичних завдань, два з яких були новими: «У світі тварин» – для з'ясування рівня знань про тварин; «Знайомі рослини» (Л. Шульга) – для з'ясування рівня знань про вирощування та догляд за рослинами; «Нежива природа навколо нас» (за В. Сухомлинським, адаптовано) – для з'ясування рівня знань про властивості природних об'єктів неживого світу; «Коли це відбувається?» (Т. Піроженко) – щоб з'ясувати, наскільки люди обізнані про сезонні зміни; та «Екологічна скринька» – щоб з'ясувати, як люди ставляться до природи з точки зору моралі та цінностей.

Результати цього етапу показали, що більшість дітей як в експериментальній, так і в контрольній групах продемонстрували середній рівень екологічної обізнаності, причому значна частина з них продемонструвала низький рівень, що підкреслює необхідність систематичного педагогічного втручання.

Під час формувального етапу дослідження було апробовано спеціально розроблений комплекс ігор з метою формування екологічної свідомості дітей передшкільного віку. Експериментальній групі було запропоновано низку тематичних ігор для використання під час занять, таких як «Прибирання луку», «Пори року», «Зоологічне лото», «Хто залишив слід?» та «Чому опадає листя?». «Подорож до лісу», «Збери розкидане сміття», «День на природі», «Я лише крапля води», «Хто що їсть?», «Подорож краплі» та «Екобудинок». Ігри мали на меті зацікавити людей у навчанні, змусити їх замислитися над екологією, викликати у них позитивні емоції щодо природи та спонукати їх до дій, корисних для навколишнього середовища.

Контрольний етап експерименту, на якому використовувалися ті самі методи, що й на першому етапі, показав, що діти з експериментальної групи стали більш свідомими щодо навколишнього середовища. Відсоток дітей, які відповідали всім трьом критеріям високого рівня розвитку, зріс, а відсоток дітей, які відповідали всім трьом критеріям низького рівня розвитку, знизився. Ставлення дітей до природи та їхні цінності також покращилися. У контрольній групі майже не відбулося змін, що свідчить про ефективність запропонованих ігор.

Отже, результати дослідження підтверджують, що впровадження системи екологічних ігор як педагогічного підходу є ефективним методом виховання екологічної свідомості у дітей дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової методології, проведений у першому розділі, допоміг визначити основні концептуальні засади процесу формування екологічної свідомості у дітей дошкільного віку, що має надзвичайно важливе значення в сучасній освітній системі. Тема екологічної освіти розглядається в контексті цілісного розвитку особистості, здатної до сталого способу життя, самосвідомості як невід'ємної частини природного світу та відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Аналіз філософських, психологічних, педагогічних та методологічних джерел показує, що поняття «екологічна свідомість» слід розглядати як складний інтегративний конструкт, що формується в результаті цілеспрямованого навчання та виховання. Це поняття охоплює когнітивні компоненти (знання про природу та її взаємозв'язки, екологічні закономірності), емоційно-ціннісні компоненти (ставлення до природи, емпатія, естетична оцінка) та поведінково-активні компоненти (екологічно доцільні дії та поведінка). Дослідження зосередилося на вікових психофізіологічних особливостях дошкільнят, які вимагають застосування динамічних, емоційно залучених методів організації діяльності, головним чином через ігри.

Тепер можна визначити екологічну свідомість як щось, що розвивається з часом через вивчення навколишнього середовища, відчуття краси природи та активну участь у заходах з її захисту. Щоб допомогти дітям цього віку стати більш свідомими щодо навколишнього середовища, дорослі, особливо вчителі, повинні мати на них постійний вплив. Вони повинні створити спеціальні навчальні середовища, які сприятимуть цьому процесу.

Аналіз підкреслив основні компоненти екологічної освіти: ознайомлення з живими та неживими об'єктами, формування уявлень про сезонні зміни, екологічні взаємозв'язки, вплив людини на навколишнє середовище та виховання співчутливого ставлення до всіх форм життя. Багато говорилося про те, як важливо забезпечити ефективну взаємодію

когнітивних, емоційних та практичних компонентів. Ігрові технології можуть у цьому допомогти.

Дослідження підтвердило необхідність систематичної інтеграції організаційних та педагогічних умов в освітні заходи, що сприяють розвитку екологічної свідомості у дошкільнят. Ці умови охоплюють використання дидактичних, рольових, активних та творчих ігор, зосереджених на екологічних темах; створення середовища для розвитку предмета, в якому пріоритет надається природним об'єктам; сприяння цілеспрямованих взаємодій з родинами учнів; та включення екологічного контенту в усі аспекти освітніх заходів.

Визначення ігрових технологій як основного методу виховання екологічної свідомості заслуговує на особливу увагу. Гра є найважливішим заняттям для дітей дошкільного віку. Вона допомагає їм пізнавати навколишній світ і взаємодіяти з ним таким чином, що демонструє їхнє ставлення до природи та вчить їх поводитися так, щоб не шкодити навколишньому середовищу. Діти пізнають і відчують під час гри, що допомагає їм сформувати моральне та ціннісне ставлення до природи. Це важливо для довгострокового розвитку суспільства.

Теоретичний аналіз допоміг визначити критерії оцінки розвитку екологічної свідомості: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінково-діяльнісний виміри. Кожен з них має чіткі показники, що полегшують оцінку ступеня розвитку цієї особистісної нової якості у дошкільнят.

Дослідження показало, що виховання екологічної свідомості є важливою метою дошкільної освіти, що вимагає ретельної науково-методичної підтримки. Комплексний підхід до цього питання, що поєднує теоретичний аналіз з емпіричними даними з урахуванням віку та психологічних особливостей дошкільнят, створює умови для ефективного здійснення екологічної освіти як важливого елементу сучасної педагогічної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко А., Дзюба В. Розвиток в учнів екологічної культури засобами гри. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2018. С. 60 – 67.
2. Бібік Н. М., Коваль Н. С. Я і Україна. Віконечко : підручник для 1 класу. Київ : Генеза, 2007. 112 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти: Державний стандарт дошкільної освіти. Нова редакція: затв. наказом М-ва освіти і науки України від 12 січн. 2021 р. № 33. / наук. кер. Піроженко Т. О. та ін. Київ, 2021. 37 с.
4. Беленька Г., Науменко Т., Половіна О. Дітей дошкільного віку про світ природи: старший дошкільний вік : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 213. 112 с.
5. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль : «Мандрівнець», 2017. 256 с.
6. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Київ : Слово, 2010. 408 с.
7. Вахняк Н. В. Природнича гра як один із методів екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер. Педагогіка*. 2013. № 1. С. 99 – 103.
8. Вербицький В. В. Соціально-педагогічна модель екологічної освіти. *Еколого-натуралістична творчість* : наук.-метод. вісник. 2000. № 1. С. 6 – 10.
9. Вивчаємо світ навколо нас : цікаві вправи для дітей 4-х років і старших / уклад. Ю. Каспарова ; ілюстр. О. Гуляєва. Харків : Ранок : Веста, 2005. 24 с.
10. Вільчковський Е., Беленька Г. Пізнання природи і природа рухів. *Дошкільне виховання*. 2013. №11-12. С. 10 – 11.

11. Взаємодія дитячого садка і сім'ї з питань екологічного виховання. *Дитячий садок*. 2014. № 25-26. С. 50 – 67.
12. Волкова В. А., Барсук С. О. Педагогічні умови екологічного виховання дітей передшкільного віку. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2017. Вип. 75(2). С. 11 – 15.
13. Врочинська Л. І. Виховання гуманної поведінки дітей передшкільного віку у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2009. 218 с.
14. Гавриш Н. В. Інтеграційні процеси в системі дошкільної освіти. *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Сер. Педагогіка і психологія*. 2011. № 1. С. 16 – 20.
15. Гордій Н. М. Визначення ролі гри та іграшок у розумовому вихованні дітей у сім'ї. Підготовка батьків до виховання дітей у педагогічній журналістиці : монографія. Суми : ВВП «Мрія», 2016. С. 67 – 83.
16. Дмитренко Л. Виховання обдарованих дітей. *Палітра педагога*. 2007. № 2. С. 13-15.
17. Добровольський В. Екологічні знання : навч. посіб. Київ : Професіонал, 2005. 304 с.
18. Дубасенюк О. А. Особливості професійного становлення педагога в контексті компетентнісного підходу. *Вектор науки Харківського державного університету. Сер. Педагогіка, психологія*. 2010. №2 (2). С. 38 – 42.
19. Екологічне виховання старших дошкільників / упоряд. В. Л. Сухар. Харків : Видавництво «Ранок», 2009. 160 с.
20. Живіріхіна Л. А. Формування екологічної компетенції дошкільників. *Таврійський вісник освіти*. 2004. № 4. С. 69 – 75.
21. Закон України «Про дошкільну освіту»: Закон України від 31 берез. 2023 р. № 2628-III. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2628-14#Text\(дата звернення: 10.02.25\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2628-14#Text(дата%20звернення%2010.02.25)).

22. Ільєнко В. Організація праці дітей на ділянці дошкільного закладу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 10. С. 26 – 28.
23. Карасьова К. В. Ігровий простір дитини / К. Карасьова, Т. Піроженко. Київ : Шк. Світ, 2011. 128 с.
24. Колонькова О. О. Формування екологічної компетентності старшокласників засобами дистанційної освіти. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2007. Вип. 10. Т. 1. С. 379 – 387.
25. Коновальчук І. І. Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів. *Молодь і ринок* : щомісячний наук.-пед. журн. Дрогобич, 2016. № 15 (136). С. 20 – 24.
26. Концепція екологічної освіти в Україні. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2002. № 7. С. 1 – 2.
27. Кот Н. Спільна робота дошкільного закладу та сім'ї з екологічного виховання. *Дошкільне виховання*. 2011. № 4. С. 12 – 14.
28. Крутій К. Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дитини. *Дошкільна освіта*. 2008. № 2. С. 4 – 9.
29. Левків С. П. Формування екологічної компетентності учнів на уроках біології. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном* : зб. наук. пр. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 125 с.
30. Лисенко Н. В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. 352 с.
31. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог – дошкільник. Київ : Слово, 2009. 399 с.
32. Максимова О. О., Ковалюк Т. А. Змістовно-методичне забезпечення формування екологічної компетентності у дітей передшкільного віку. *Педагогіка і психологія* : зб. наук. пр. Вінниця, 2018. С. 65 – 69.

33. Максимова О. О. Формування екологічної компетенції дитини дошкільного віку. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип. LXXIV. Том 2. С. 46 – 50.

34. Максимова О. О. Формування екологічної компетентності як складової готовності дитини до школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 24 (1-2018). Ч. 1. С. 329 – 334.

35. Маркова Т. О. Про наших дітей і проблемах їх виховання: проблема взаємодії сімейного та суспільного виховання. *Дошкільне виховання*. 2005. № 6. С. 22 – 26.

36. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка* : наук.-метод. журнал. Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97 – 108.

37. Маршицька В. В. Сутнісні характеристики екологічної компетентності учнів початкової школи. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Київ, 2005. Кн. 2. Вип. 8. С. 20 – 24.

38. Машовець М. А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Київ : НПУ ім. Драгоманова, 2000. 128 с.

39. Національна доктрина розвитку освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 20.01.2025).

40. Олійник Н. Ю. Формування екологічної компетентності студентів гідрометеорологічного технікуму у процесі навчання інформаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Харків, 2005. 20 с.

41. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навч.-метод. посіб. / за ред. Г. С. Тарасенко. Київ : Слово, 2010. 320 с.

42. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей передшкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський та ін. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
43. Ошуркевич Н. Сучасні педагогічні технології формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Педагогічний процес: Теорія і практика. Сер. Педагогіка*. 2018. С. 65 – 70.
44. Парціальна програма «Предметне природознавство» для дітей передшкільного віку / уклад. С. А. Васильєва. 2016.
45. Певіцина Т. О. Діяльність дошкільного навчального закладу та сім'ї з екологічного виховання дітей. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2. С. 87 – 94.
46. Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ : Світич, 2010. 144 с.
47. Подоляк В. О. Формування в учнів системи наукових компетентностей у галузі виробництва: *Теоретико-методичний аспект* : наукова монографія. Вінниця : Книга Вега, 2002. 460 с.
48. Половіна О. А., Гаращенко Л. В. Формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку: здоров'язбережувальний підхід. *Молодий вчений*. 2018. № 8.1. С. 47 – 52.
49. Позняк-Хоменко Н. Іван Андрусак: Із дитиною треба розмовляти про все. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2583/164/91051/> (дата звернення: 01.02.2025).
50. Поніманська. Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.
51. Приходько Н., Буц Л. Екологічна освіта як базова складова сталого розвитку природи і суспільства. *Формування в закладі освіти компетентності екологічної грамотності та здорового життя* : зб. наук. пр. Суми, 2019. С. 40 – 49.

52. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / кер. О. І. Білан. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
53. Пруцакова О. Л. Зміст екологічної освіти як чинник формування екологічної компетентності школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2007. Вип. 10. Т. 1. С. 362 – 370.
54. Ришова Н. А. Екологічна освіта в дитячому садку. Кіровоград, 2006. 432 с.
55. Рудницька О. Коли миші стають кольоровими. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. № 5. Київ, 2003. С. 16–23.
56. Славова М. Попелюшка літератури: теоретичні аспекти літератури для дітей. Київ : ВПЦ «Київський ун-т», 2002. 81 с.
57. Сидорчук Н. Г. Порівняльний аналіз понять «компетенція» та «компетентність» як складних психолого-педагогічних феноменів. *Проблеми освіти* : зб. наук. пр. Вінниця-Київ, 2015. С. 78 – 81.
58. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
59. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології : навч.-метод. посіб. для керівників шкіл, вихователів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО. Харків, 2002. 128 с.
60. Формування екологічної компетентності школярів : наук.-метод. посібник / Пустовіт Н. А., Пруцакова О. Л., Руденко Л. Д., Колонькова О. О. Київ : Педагогічна думка, 2008. 64 с.
61. Гузь В. В. Дидактичні технології формування екологічної компетентності старшокласників у навчанні природничо-науковим дисциплінам. С. 136 – 143. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/2430-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-4317-1-10-20190425.pdf> (дата звернення: 15.02.2025).

62. Я у світі: програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

63. Foxon M. TrainingManagerCompetencies: Thestandards (3rd Ed.). Syracuse, NY: ERIC ClearinghouseonInformationandTechnology, 2003. 177 p.

64. Rychen D. S. DefinitionandSelectionofCompetencies (DESECO): TheoreticalandConceptualFoundations. Strategypaper / D. S. Rychen, L. H. Salganik. Neuchatel, Switszerland: SwissFederalStatistical Office, 2002. 27 p.

ДОДАТКИ

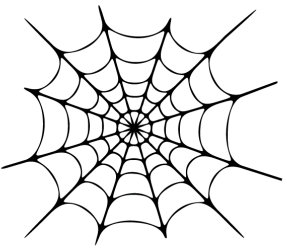
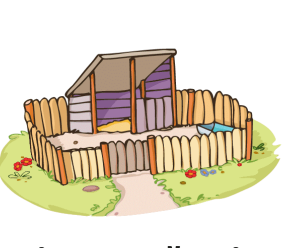
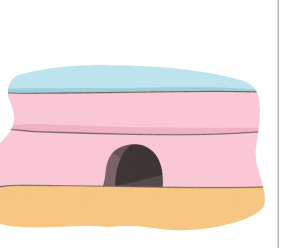
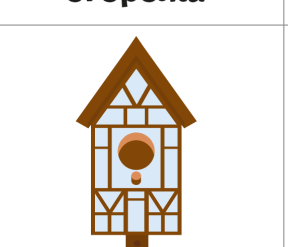
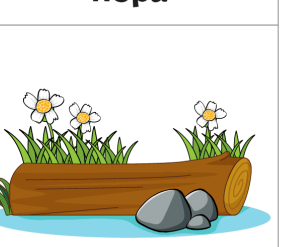
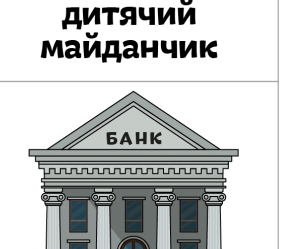
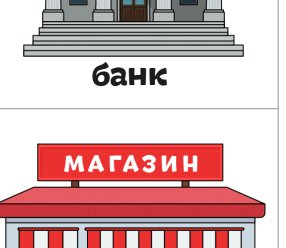
Додаток А

Картки дій | РЕСС

Будівлі

vseosvita.ua

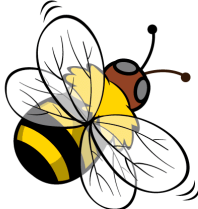
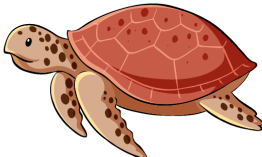
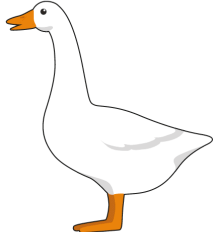
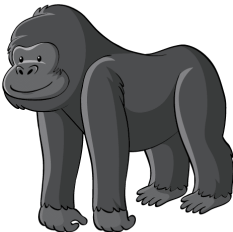
			
павутина	відкритий хлів	огорожа	нора
			
сарай	гніздо	шпаківня	колода
			
гніздо	гніздо ос	мотузка	дитячий майданчик
			
музей	в'язниця	мечеть	банк
			
вокзал	церква	школа	магазин

Картки дій | PECS

Тварини

vseosvita.ua

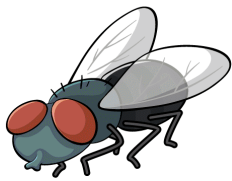
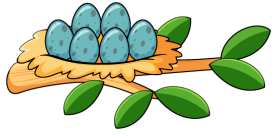
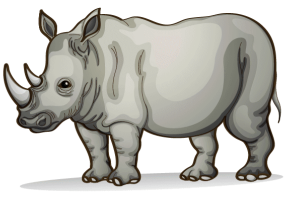
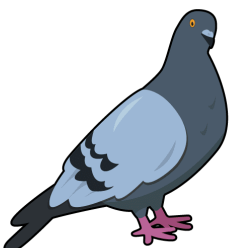
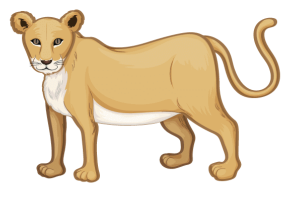
			
кошенята	плямиста пантера	комар	бджола
			
кіт	черепаха	ведмідь	лінивець
			
коала	дятел	скорпіон	дельфін
			
папуга	орел	жаба	жук-гнойовик
			
гусак	горила	віслук	равлик

Картки дій | PECS

Тварини

vseosvita.ua

			
верблюд	крокодил	квітка	рослина
			
муха	ему	суха рослина	їжак
			
гніздо з яйцями	снігур	птах у гнізді	жолуді
			
сарна	жираф	собака	лев
			
вовк	носоріг	голуб	левиця

Додаток Б

